

The Problem of Children Living on the Streets in the Context of Children's Rights

¹Assoc. Prof. Dr. Zeynep Eren

²Fatma Çubuk

Abstract:

The level of development of societies can be measured by the value they give to their children. Developed societies attach importance to raising their future generations as healthier, more prosperous, well-educated individuals who are beneficial to both themselves and society by going through a qualified education process. When the literature is examined, it is seen that, in addition to the diversity of classifications regarding the concept of street children, various measures have been taken at local and international levels in all countries and various models have been developed to solve this problem. Solving this problem by ensuring the welfare of street children is of great importance for both these children and society. The aim of this study is to explain the concept of street children and, first of all, to examine the legal status of the problem of children living on the streets in the context of the risk factors that create the problem, the measures that can be taken and children's rights legislation, and to develop solution suggestions. The research was carried out with the document review technique of the qualitative research method. According to the research findings, there are rights recognized for street children in the context of children's rights and comprehensive studies recommended by UNICEF around the world. However, since social policies are still not child-centered, there are problems in implementing the recognized rights.

Key Words: Street Child; Children Living on the Streets; Children's Rights.

Çocuk Hakları Bağlamında Sokakta Yaşayan Çocuklar Sorunu

Öz:

Toplumların gelişmişlik düzeyi çocuklarına verdiği değerle ölçülebilir. Gelişmiş toplumlar,

¹ Corresponding Author: Assoc. Prof. Dr., Sinop University, Turkey, E-mail: erenzeynep2021@gmail.com, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9748-6972>

² Graduate Student, Institute of Graduate Studies, Sinop University, Turkey, E-mail: fatma.cubuk1907@gmail.com

gelecek nesillerinin daha sağlıklı, refah içinde ve iyi yetiştirilmiş, nitelikli bir eğitim sürecinden geçirilerek hem kendisi hem de toplum için faydalı bireyler olarak yetiştirilmesine önem verir. Bununla birlikte ne kadar tedbir alınırsa alınsın dünya üzerinde hala çözüm üretilemeyen ve her geçen gün giderek sayıları artan sokak çocukları sorunu tüm dünya ülkeleri ve topluluklarının sorunu olarak güncelliğini korumaya devam etmektedir. Literatür incelendiğinde sokak çocukları kavramına ilişkin sınıflandırmaların çeşitliliği dışında bu sorunun çözümü için tüm ülkelerde yerel ve uluslararası düzeyde çeşitli önlemler alındığı ve çeşitli modeller geliştirildiği de görülmektedir. Sokak çocuklarının refaha kavuşturularak bu sorunun çözülmesi hem bu çocuklar hem de toplum için büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmanın amacı sokak çocukları kavramının açıklanarak öncelikle sorunu oluşturan risk faktörleri, alınabilecek önlemler ve çocuk hakları mevzuatı bağlamında sokakta yaşayan çocuklar sorununun hukuki durumunun incelenmesi ve çözüm önerileri geliştirmektir. Araştırma nitel araştırma yönteminin doküman incelemesi tekniği ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmada elde edilen bulgulara göre, sokak çocuklarına ilişkin çocuk hakları bağlamında tanınan haklar ve dünya üzerinde UNICEF tarafından önerilen kapsamlı çalışmalar bulunmaktadır. Ancak toplumsal politikalar hala çocuk merkezli oluşturulmadığı için tanınan hakların hayata geçirilmesinde sorunlar yaşanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sokak Çocuğu; Sokakta Yaşayan Çocuklar; Çocuk Hakları.

Article History

Article arrival: 15 Augst, 2023

Accept: 21.Oct.2023

Publish: 10.11.2023

Article type: Research article

Article language: Turkish

Citation: Eren, Z. & Çubuk, F. (2023). Çocuk hakları bağlamında sokakta yaşayan çocuklar sorunu. [The problem of children living on the streets in the context of children's rights.] *Journal of Educational Studies (J-EDUCAT)*. 1(1), pp 1-43.. Doi: 10.5281/zenodo.11531291

Çocuk Hakları Bağlamında Sokakta Yaşayan Çocuklar Sorunu

Giriş

Toplumların gelişmişlik düzeyi çocuklarına verdiği değerle ölçülebilir. Gelişmiş toplumlar, gelecek nesillerinin daha sağlıklı, refah içinde ve iyi yetiştirilmiş, nitelikli bir eğitim sürecinden geçirilerek hem kendisi hem de toplum için faydalı bireyler olarak yetiştirilmesine önem verir. Bununla birlikte ne kadar tedbir alınırsa alınsın dünya üzerinde hala çözüm üretilemeyen ve her geçen gün giderek sayıları artan sokak çocukları (*street children*) sorunu

tüm dünya ülkeleri ve topluluklarının genel ve acil olarak çözüm üretilmesi gereken bir sorunu olarak güncelliğini korumaya devam etmektedir. Birleşmiş Milletler'in (BM) son verilerine göre bugün dünyada 150 milyona yakın sokak çocuğu bulunmaktadır ve bu sayı her geçen gün artmaktadır. Bu durum, dünya genelinde yaşayan her 60 kişiden neredeyse birinin sokakta yaşayan bir çocuk olduğu anlamına gelmektedir. Bu çocukların yarısı sokak yaşamlarının ilk dört yılı içinde yaşamını yitirmektedir. Yani 8 yaşında sokağa düşen bir çocuğun 12 yaşına gelmeden ölme ihtimali %50'dir (The Youth Advocate Program International, Street Children Report, 2004). Aynı durum Türkiye için de geçerlidir. UNICEF verilerine göre Türkiye'de 42 bin çocuğun sokaklarda yaşamaya çalıştığı tahmin edilmektedir. Ancak gayri resmi rakamlar bu sayının 80 bine kadar çıkarmaktadır. Bu çocukların büyük çoğunluğu, daha iyi yaşam standartları arayışı içinde şehirlere akın eden ve sosyal olarak sınırlılıkları olan göç etmiş ailelerden gelmektedir. Toplumların geçirdiği ekonomik krizler, göler, doğal afetler bu sayıları her geçen gün artırmaktadır.

En genel ve öz tanımıyla sokak çocukları bir şehrin, kasabanın veya köyün sokaklarında yaşayan yoksul veya evsiz çocuklar olarak açıklanabilir. Ancak sokak çocuklarının ne şekilde tanımlandığına dair çok farklı tanımlamalar ve sınıflandırmalar bulunmaktadır. *Sokak çocukları* ve *sokakta yaşayan çocuklar* kavramlarının özneleri farklılaşabilmekte, içerdiği koşulların farklılaşması nedeniyle tümüyle alilerinden uzakta ve yalnız yaşayan çocuklar ve aileleri olmakla birlikte çalışmak için sokaklarda yaşamını sürdüren çocuklar gibi iki farklı ama sorunları birbirine yaklaşan grupları temsil etmektedir. Tümüyle aile ya da ebeveyn denetiminden ve desteğinden uzak ve sokakları (metruk binaları, yıkıntıları, köprü altlarını vb.) sürekli bir yaşam alanı olarak kullananlar ve uyumak için ailelerinin yanına gitmekle birlikte çalışmak için sokakları kullanan çocuk gruplarının kesiştiği temel sorun, tümünün

büyük risklerle ve tehlikelerle karşı karşıya kalmalarıdır. Literatür incelendiğinde sokak çocukları kavramına ilişkin sınıflandırmaların çeşitliliği dışında bu sorunun çözümü için tüm ülkelerde yerel ve uluslararası düzeyde çeşitli önlemler alındığı ve çeşitli modeller geliştirildiği de görülmektedir. (Street Child's Safeguarding and Child Protection, 2022, Street Child Annual Report 2021-2022; Benitez, 2007).

Sokak çocuklarının refaha kavuşturularak bu sorunun çözülmesi hem bu çocuklar hem de toplum için büyük önem taşımaktadır. Sokaklar, yalnız ve savunmasız çocuklar için güvensiz ve yüksek düzeyde riskli mekânlardır. Bir ailenin varlığına rağmen sokağa itilen ya da çeşitli alışkanlıklar, disiplinsizlik, kötü bakım ve diğer farklı sebeplerle sokakta yaşayan ve çalışan çocuklar için de önceki gruptakine benzer riskler söz konusu olmaktadır. Yalnız, savunmasız ve tüm tehlikelere açık çocukların varlığı bir süre sonra sokakları riskli ve tüm toplumun bireyleri için güvensiz yerler haline getirir. Bu ilişki esasen karşılıklı bağımlı ilişki gibi tanımlanabilir. Esasen denetimsiz ve riskli alanlarda yaşamak hem çocukların her türlü istismara açık olmaları nedeniyle zarar görmesine hem de bir süre sonunda kendilerinin de bu riskleri oluşturan, tetikleyen ve sürdürenler olmasına yol açar. Dolayısıyla bu döngünün kırılabilmesi, ülkelerin yönetimlerinin alabileceği çeşitli önlemlerle mümkündür. Bu önlemler toplumun tüm kurumlarını ve tüm üyelerini işin içine katmak ve sosyal, psikolojik, ekonomik, hukuki tüm boyutları içeren politikalar geliştirmek ve uygulamakla alınabilir. Bu boyutların her birinin ve tüm kurumların işbirliği ile harekete geçirilebilecek önlemlerle bu sorunun önce kaynağı incelenerek ardından bu sorunu oluşturan faktörlerin ortadan kaldırılması ve bununla eşgüdümlü biçimde sokakta yaşayan çocukların topluma kazandırılması için önlemler alınması gerekir. Bu iki yönlü çalışmanın bir yönünün ihmali, bir yandan havuza su akarken diğer yandan havuzun boşaltılmaya çalışılması gibi bir sonuç doğuracaktır.

Çocukların Anayasası sayılan Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, çocuklara sağlanacak koruma, bakım, beslenme, sağlık, katılma ve gelişme gibi tüm boyutları içeren en kapsamlı metindir. Bu sözleşmede tanınan haklar, herhangi bir ayırım gözetilmeksizin tüm çocuklara tanınması gereken haklardır. Toplumun kayıp ve görünmez bireyleri olarak sokakta yaşayan çocuklar da kuşkusuz bu haklara sahiptir. Dünyada tüm çocukların haklarından yararlandırılması ve onların sağlıklı bireyler olarak gelişimlerinin güvenceye alınması için kapsamlı çalışmalar yapılmaktadır. Bu haklardan hiçbir ayırım gözetmeksizin her çocuğun yararlandırılması esastır. Ancak çocuk haklarına ilişkin temel sorun, tanımlanan ve tanınan bu hakların hayata geçirilmesindeki eksikliklerdir. Tüm çocuklar gibi sokakta yaşayan çocuklar da bu haklara sahiptir. Kamu yönetimleri bu hakların çocuklara teslim edilmesinde gerekli çalışmaları yapmakla sorumludur. Çocukların haklarının teslim edilmesinde öncelikle çocuklarla yakın çalışan meslek grupları olmak üzere tüm yetişkinlerin eğitilip bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Bu konuda sivil toplum örgütleri de gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde aktif çalışmalar sergilemektedir. Ancak tüm bu çalışmalara rağmen sorunun boyutunun her geçen gün arttığı, ekonomik sorunlar, doğal afetler, ailelerle çocuklar arasındaki bağın zayıflaması gibi daha sayılabilecek pek çok faktör nedeniyle sokaklarda yaşayan çocukların artışı hala bu konuda eksiklikler olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmada sokakta yaşayan çocuklar sorununun çocuk hakları bağlamında incelenmesi amaçlanmıştır. Bu temel amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- 1- Sokakta yaşayan çocuklar/sokak çocuğu kavramı kapsamına giren çocukların özellikleri nelerdir?
- 2- Çocukları sokakta yaşamaya iten sebepler nelerdir?
- 3- Çocuk hakları bağlamında uluslararası sözleşmelerde sokakta yaşayan çocuklara

özgü hangi hukuki düzenlemeler yer almaktadır?

- 4- Türkiye’de sokakta yaşayan çocuklara özgü hangi hukuki düzenlemeler bulunmaktadır?

Yöntem

Araştırma Modeli

Sokakta yaşayan çocuklar sorununun çocuk hakları bağlamında incelenmesinin amaçlandığı bu çalışma nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırma, “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma” olarak tanımlanabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2013, 39). Araştırmada sokakta yaşayan çocuklara ilişkin yazılı kaynakların incelendiği doküman analizi tekniğinden yararlanılmıştır. Nitel araştırmalarda görüşmeler, gözlemler ve dokümanlar olarak üç tür veri türü bulunmaktadır. (Patton, 2001, 4). Bunlardan üçüncüsü olan dokümanlar, resmi toplantı tutanakları ve gazeteler ve diğer arşiv belgeleri, günlükler ve mektuplar gibi özel evrakları kapsamaktadır (Merriam, 2009, 142). Araştırmada sokakta yaşayan çocukları içeren çocuk hakları bağlamındaki ulusal ve uluslararası düzeyde hukuki metinler, değerlendirme raporları ve araştırmalardan yararlanılmıştır.

Veri Toplama Araçları

Sokakta yaşayan çocuklar sorununun çocuk hakları bağlamında incelenmesinin amaçlandığı bu çalışmanın verileri doküman incelemesi tekniği ile toplanmıştır. Bu amaçla yazılı ve dijital olarak erişilebilen sokakta yaşayan çocuklara ilişkin hukuki metinler (uluslararası sözleşmeler, kamu ve sivil toplum örgütlerinin yayınladığı yıllık değerlendirme raporları, aynı

kurumların açık kaynaktan erişilebilen dokümanları, sokakta yaşayan çocukların konu edinildiği bilimsel araştırmalar, yasa, yönetmelik, genelge, proje raporları gibi yasal dayanakları içeren mevzuat hükümleri gibi kaynaklar taranmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Sokakta yaşayan çocuklar sorununun ocuk hakları bağlamında incelenmesinin amaçlandığı bu çalışmanın verilerinin toplanmasında sistematik bir yaklaşım izlenmiştir. Öncelikle verilerin toplanmasında hukuki metinler, kamu kurumlarının ürettiği metinler, sivil toplum kuruluşlarının ürettiği metinler, konuyla ilgili bilimsel araştırmalar, konuyla ilgili web siteleri ayrı ayrı taranarak erişilen dokümanlar sıralanarak sınıflandırılmıştır. Her bir gruptaki veriler incelenerek özetlenmiş ve araştırmada kullanılabilir veri kümesi haline getirilmiştir. Araştırmanın verileri içerik analizi ile analiz edilmiştir. İçerik analizi her çeşit belge, hatıra, gazete, mektup ve dergi gibi geçmişe dair sözel ve yazılı verilerin belirli bir sorun veya amaç bakımından sınıflandırılarak özetlenmesi, bunlardan belirli bir anlam çıkarmak için taranarak tasnif edilmesidir (Tavşancıl ve Arslan, 2001, 21). Bu araştırmada içerik analizinden elde edilen veriler araştırma soruları esas alınarak bütünleştirilerek sunulmuştur.

Bulgular

Bu bölümde, araştırmada elde edilen bulgular, araştırmanın temel amacını gerçekleştirmeyi sağlayan her bir alt amaç için ayrı başlıklar oluşturularak verilmiştir.

Sokak çocuğu ve Sokakta Yaşayan ocuklar Kavramı

Sokak çocuğu kavramı tam olarak sınırları belirgin olmayan ve gerek sosyologlar gerekse antropologlar ve sosyal çalışmacılar tarafından homojen bir nüfus ve fenomen oluşturmayan genel bir grubu ifade etmek üzere kullanılan bir çatı kavram olarak nitelendirilebilir. Sokak çocukları, çok çeşitli koşullar altında ve farklı sebeplerle her yaştan ve cinsiyetten ve etnik

kökenden gelen, tüm dünyada daha çok kent merkezlerinde olmakla birlikte kamusal alanlarda yaşayan ve çalışan, aile desteğinden yoksun ya da ailesi olmakla birlikte zamanının büyük çoğunluğunu sokakta yaşayarak ve çalışarak geçiren bir gruba ifade etmek üzere kullanılmaktadır (Ennew, 2000; Moura, 2002). Sokak çocuğu kavramının tanımlanmasındaki güçlükler, bu gruba giren çocuklar için üretilmesi gereken çözüm önerilerinin geliştirilmesinde güçlük yaratmaktadır.

Sokak çocukları farklı araştırmalarda ve çalışmalarda değişik şekillerde gruplandırılmakta ve tanımlanmaktadır. Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF, 1998, 10) sokak çocuklarını sınıflandırırken (1) sokak çocuğu olmaya aday olanlar: aileleriyle oturan ve sokakta çalışan çocuklar (2) sokaktaki çocuklar: aile desteği yetersiz ve/veya süreksizlik gösterenler ve son olarak (3) sokak/sokağın çocuğu: aile desteğinden hemen hemen bütünüyle yoksun olanlar biçiminde bir kıstas belirlemiştir. Avrupa Konseyi Sokak Çocukları Çalışma Grubu'na (Council of Europe) göre, on sekiz yaşın altındaki uzun ya da kısa süreli olarak sokakta yaşayan çocukların tümü sokak çocukları olarak kabul edilmektedir. Buna göre bu çocuklardan sorumlu kişilerle (anne-baba, kurum bakımını sağlayan yetişkinler, sosyal çalışmacılar, öğretmenler gibi) ilişkilerinin olmaması ya da çok az olması durumunda resmen kalacak adres gösterilmiş olsa da bu çocuklar sokak çocukları kapsamında değerlendirilmektedir (1994, 23-24).

Konanç'a göre (1992, 14-15) sokaktaki çocukların sınıflandırılmasında öncelikle ailesi ile birlikte yaşayan ve yaşamayan çocuklar olarak genel bir sınıflandırma yapılarak aralarındaki ayrımlar çeşitli kriterlere göre sınıflandırılmıştır: Ailesi ile birlikte yaşayan; (1) Aile içi etkileşimin ve iletişimin iyi olduğu ailelerden gelen, yalnızca tatillerde ya da hafta sonları sokakta çalışan ve aynı zamanda okula devam eden çocuklar, (2) Aile içi etkileşimde ve iletişimde bazı sorunları olan, okula devam ederken sokakta çalışmak zorunda kalan çocuklar,

(3) Okula hiç devam etmemiş veya okulu bırakmış olan ve sürekli çalışan çocuklar, (4) Aile içi etkileşimde ve iletişimde bazı sorunları olan ve çevresinde alkol ve/veya uyuşturucu kullanan veya suç işleyen kişiler bulunan, kendisi de alkol, uyuşturucu veya sigara kullanma, evden kaçma gibi uyumsuz davranışlar gösteren veya ara sıra suç işleyen, ancak çoğu zaman sokakta çalışan çocuklar, (5) Ara sıra çalışan, ancak yaşam biçimi olarak hırsızlık, yankesicilik, dilencilik vb. yapmayı benimsemiş, aynı değer ve davranış biçimlerini benimsemiş ailelerden gelen, çoğu okula hiç gitmemiş çocuklardır. Ayrı bir gruplandırma olarak, ailesi ile birlikte yaşamayan (1) sürekli ya da geçici olarak çalışmak için kente gelmiş, okulu terk etmiş, sürekli olarak çalışan çocuklar, (2) Ailesi tarafından terkedilmiş veya ailesini kendisi terk etmiş olan, sokakta yaşayan, çoğu zaman suç işleyen veya uyumsuz davranışlar gösteren, zaman zaman çalışan çocuklar biçiminde sınıflandırılmıştır.

Görüldüğü gibi sokak çocukları için yapılan bu sınıflandırma toplumda sıklıkla bilinen sokak çocuğu kavramından oldukça geniştir. Sokak çocukları genellikle toplum tarafından dışlanmış olarak tasvir edilmektedir. Bu konuda bir tartışma olmasa da, bu tür tasvirler çocukların planlama, eylemlerini kontrol etme ve çevrelerinde yön bulma becerilerini, diğer bir deyişle eylemlerini göz ardı etme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Dünyanın dört bir yanındaki ülkelerden elde edilen kanıtlar, sokakta çalışan ve sokakta yaşayan evsiz çocukların düzenli olarak hayatta kalma stratejileri planlayıp uygulamaya koyduklarını, riskleri yönettiklerini ve sokak içi ve sokak dışı ortamlarda sunulan fırsatları değerlendirdiklerini göstermektedir (Burr, 2006; Evans, 2006). Sokak çocuklarına ilişkin en genel tanım, gerçek evleri ailelerinin yanı olmaktan çok sokak olan, onlardan sorumlu yetişkinlerden herhangi bir koruma, denetleme ve yönlendirme almayan çocuklar biçiminde yapılabilir (Ennew, 2000).

Çocuk Hakları Komitesi (ÇHK) 2017 tarihli Sokakta yaşayan çocuklara ilişkin 21 No'lu

Genel Yorumuna göre, sokakta yaşayan çocuklar için “sokağa bağlı çocuklar” “sokak koşullarındaki çocuklar” gibi terimler tercih edilmiştir. Bu terimler şu koşullardaki çocukları kapsayacak biçimde kullanılmıştır: (1) Tek başına, akranlarıyla veya aileleriyle birlikte yaşamak ve/veya çalışmak için sokağa bağımlı olan çocuklar ve (2) kamusal alanlarla güçlü bağlantılar kuran ve sokağın günlük yaşamlarında ve kimliklerinde hayati bir rol oynadığı daha geniş bir çocuk nüfusu. Bu daha geniş nüfus, her zaman olmasa da periyodik olarak sokakta yaşayan ve/veya çalışan çocukları ve sokakta yaşamayan veya çalışmayan ancak düzenli olarak sokakta akranlarına, kardeşlerine veya ailelerine eşlik eden çocukları içermektedir. Sokak koşullarındaki çocuklarla ilgili olarak, “kamusal alanlarda bulunmanın” önemli miktarda zamanın sokaklarda veya sokak pazarlarında, halka açık parklarda, kamusal topluluk alanları, meydanlar ve otobüs ve tren istasyonları gibi yerlerde geçirdikleri kabul edilir. Bu kavram sokak çocukları için okullar, hastaneler veya diğer benzer kurumlar gibi kamu binalarını kapsamaz (ÇHK, Genel Yorum 21, 1-2).

Sokak Çocukları Konsorsiyumu’na (Consortium for Street Children, 2023) göre, aşağıdaki özelliklere sahip çocukları tanımlamak için sokak çocukları veya sokakta yaşayan /sokakla bağlantılı çocuklar terimini kullanılmaktadır: (1) tek başlarına ya da diğer çocuklarla ya da aile üyeleriyle birlikte yaşamak ve/veya çalışmak için sokaklara bağımlı olan (2) kamusal alanlarla (örneğin sokaklar, pazarlar, parklar, otobüs veya tren istasyonları) güçlü bir bağlantıya sahip olmak ve sokağın günlük yaşamlarında ve kimliklerinde hayati bir rol oynadığı kişiler. Bu daha geniş grup, sokakta yaşamayan veya çalışmayan ancak düzenli olarak sokakta diğer çocuklara veya aile üyelerine eşlik eden çocukları içermektedir. Başka bir deyişle, sokak çocukları, (1) sokaktan yaşayan (2) sokakta çalışan (3) sokakta destek ağları olan ya da bu üçünün bir karışımı olan çocukları kapsayabilse de en önemlisi “hayatta kalmak için sokaklara bağımlı olan

çocuklar”dır.

Çocukları Sokakta Yaşamaya İten Sebepler

Çocukları sokakta yaşamaya iten sebepler oldukça karmaşık ve çok boyutludur. Sosyal ve ekonomik açıdan ülkenin koşulları bu sorunun ortaya çıkmasını tetikleyebilmekte ve kolaylaştırıcı bir iklim yaratmaktadır. Örneğin ekonominin bozuk, istihdamın düşük ve işsizliğin yüksek olduğu, ülkenin vatandaşlarının ülkenin refahından düşük pay aldığı, gelir dağılımında adaletin sağlanamadığı, yüksek enflasyonun olduğu koşullarda toplumda yozlaşma ve ahlaki değerlerin çözülmesine, toplumsal destek mekanizmalarının zayıflamasına uygun iklim oluşmaktadır. Nitekim sokak çocuklarına yönelik yapılan ilk çalışmalar iç savaş, etnik ayrımcılık ve şiddet gibi siyasal ve ekonomik sorunları yüksek düzeyde olan bazı Güney Amerika ve Orta Afrika ülkelerinde dikkat çekmektedir (Burr, 2006; Evans, 2006; Fantahun ve Taa). Bununla birlikte sokak çocukları kavramı yukarıda da belirtildiği gibi çok çeşitli gruplardan oluşan uluslararası bir nitelik taşımaktadır ve bu sorun tüm ülkelerde yaşanmaktadır.

Roux ve Smith (1998) Nepal, Endonezya, Hindistan, Latin Amerika ve Filipinler'deki sokak çocuklarının özel koşullarını inceledikleri araştırmalarında sokak çocukları olgusunun şu nedenlerinin dünya çapında geçerli olduğunu belirtmişlerdir: (1) hızlı sanayileşme ve kentleşmeyle bağlantılı toplumsal stres; (2) geleneksel aile yapılarının ve değerlerinin çöküşü; (3) yoksulluk ve (4) gençlerin siyasi mücadelelere katılmak ve yetkililerden saklanmak için evlerini terk etmeleriyle sonuçlanan siyasi faktörler. Araştırma bulgularına göre, sokak çocukları, büyümelerini engelleyen kronik yetersiz beslenme nedeniyle sıklıkla kronolojik yaşlarından daha genç görünmektedirler. Zarar görmekten, iş göremez hale gelmekten, tutuklanmaktan ve hastalanmaktan korkuyorlar. Okulu bırakmış olsalar da çoğu, daha iyi bir

gelecek sağlamak için okula geri dönmek istiyor. Bir araya geldiklerinde, duygusal ve ekonomik destek kaynağı olarak ailenin yerini alan olağanüstü bir arkadaşlık sistemine bağlılar.

Fantahun ve Busha'nın (2022) kuzey batı Etiyopya'da sokak çocuklarının durumunu ortaya koymayı amaçlayan araştırmalarında karmaşık bir faktörler ağıнын çocukları sokakta yaşamaya ittiğini belirlemiştir. Buna göre, yoksulluk, HIV/AIDS, parçalanmış aileler, tek ebeveynli aileler ve doğal afetlerden etnik din savaşlarına kadar uzanan krizler bu olguya neden olan önemli bir faktör gibi görünmektedir. Özellikle göç, yoksulluk, yüksek enflasyon, işsizlik, aile içi şiddet, sosyal destek mekanizmalarının çözülmesi gibi sosyolojik ve ekonomik koşullarda bu sayı daha da artmaktadır.

Her ne kadar sayıca artıştan bahsedilse de aslında sokak çocuklarının tam olarak ne kadar olduğunun tam olarak belirlenmesinde sıkıntılar vardır. Sokak Çocukları Konsorsiyumu'na (Consortium for Street Children, 2023) göre, sokak çocukları dünyadaki en gizli ve görünmez popülasyonlardan biridir. Bunun nedeni şu ana kadar hükümetlerin çoğunlukla nüfus sayımları veya hane halkı araştırmaları yoluyla bilgi toplaması ve bunlara genellikle geleneksel hanelerde yaşamayan çocukları kapsamamasıdır. Kapsayıcı araştırma yöntemlerinin bulunmaması, BM, hükümetler ve diğer kurum ve kuruluşların strateji ve politikalarını hatalı verilere dayanarak geliştirmesi durumunda sokak çocuklarının dışlanma riskiyle karşı karşıya kalacağı anlamına gelmektedir. Sokak çocukları hakkında güvenilir veri toplamanın zor olmasının birkaç nedeni vardır. İlk olarak, hane halkı araştırmaları ve nüfus sayımları gibi tipik ulusal veri toplama mekanizmaları bu yaşam tarzını kapsayacak şekilde uyarlanmamıştır ve sokak çocuklarını da içermektedir. İkincisi, sokak çocukları hareketli ve geçici bir yaşam tarzı sürdürmektedirler. Bu durum da onların genellikle tek bir yerde uzun süre kalmadıkları anlamına gelmektedir. Bu sokak çocuklarının yaşam koşullarını anlamlı bir şekilde incelemeyi zorlaştırmaktadır. Sokak

çocuklarının gerçek popülasyonunu belirlenmesini güçleştiren bir diğer sebep de çocukların yetişkinlere güvensizliği ve şüphe duymalarıdır. Bu da yetkililerin (polis, hükümet) onların yaşam koşulları hakkında doğru bilgilere sahip olması durumunda ayrımcılık ve misillemelerden korktukları için gözden uzak kalmayı tercih etmelerine neden olmaktadır. Bu nedenle, Sokak Çocukları Konsorsiyumu (CSC) daha kapsayıcı araştırma yöntemleri geliştirmeyi keşfetmek için UNICEF gibi önemli kurumlarla işbirliği yapmaktadır.

Dış koşulların yanı sıra ailelerden kaynaklanan iç koşullar da çocukları sokakta yaşamaya itmektedir. Örneğin aile içi şiddet, ihmal, istismar, gevşek disiplin ya da disipline edilememe, aile bağlarının zayıf olması ya da parçalanmış aile yapısı, üvey ebeveynlik gibi bir takım etkenler çocukları sokakta yaşamaya itmektedir. Barış (2011) çocukların sokakta yaşamaya itilmesinin aileden kaynaklı sebeplerini aile içi şiddet, zayıf aile ilişkileri, üvey ebeveyn, parçalanmış aile ve aile içi istismar başlıkları altında toplayarak incelemiştir: (1) Aile içi şiddete maruz kalan çocuklar evden kaçarak sokağı bir kurtuluş, şiddetten kaçış olarak görebilmektedir. Zayıf aile ilişkilerine sahip çocuklar ailelerinden daha kolay kopabilmektedir. Bu gruptaki çocukların bir kısmı aileleri ile ilişkilerini para gönderme vb. şekillerde kısmen sürdürmekte, bir kısmı da aileleriyle hiç görüşmemektedir. (2) Parçalanmış aile yapısı ya da ebeveynlerden birinin kaybı nedeniyle üvey ebeveynin aileye girmesi çocuklarla uyum sorunları ve anlaşmazlıklara neden olabilmekte, bazı durumlarda çocuklar evi terk ederek sokakta yaşamayı bir kurtuluş gibi görebilmektedir. Parçalanmış ailelerde çocuklar aile bütünlüğünün bozulması nedeniyle hem duygusal hem de psikolojik açıdan etkilenirler. Bazı çocukların bu koşullara uyum sağlaması ebeveyn desteği ile daha kolay olabilir. Ancak bazı durumlarda çocukların parçalanmış ailelerin getirdiği yeni koşullara uyumu daha zor, gösterdikleri tepkiler daha şiddetli olabilmektedir. Yeterli desteği görmeyen çocuklar okul

başarısında düşme, kavgacı ve asi görüntü sergileme, evden ayrılma ya da kaçma gibi tepkiler gösterebilmektedirler. Sokağa yönelen çocuklar daha büyük risklerle karşı karşıya kalmaktadırlar. (3) Son olarak çocukları sokakta yaşamaya iten sorunlardan biri de çocukların aile ortamında ihmal ve istismara uğramalarıdır. En basit tanımıyla çocuk ihmali, çocuklar için gösterilmesi gereken bakım ve özenin yeterli biçimde gösterilmemesidir. Örneğin çocukların en temel sevgi, güven içinde yaşama, ailesi tarafından korunup sakınılacağına hissedilmesi, beslenme, sağlık, eğitim gibi ihtiyaçlarının yeterli biçimde karşılanmaması çocuk ihmali olarak değerlendirilebilir. Çocuk istismarı ise duygusal, fiziksel, cinsel yönleriyle çok değişik biçimlerde gerçekleştirilebilir. Özellikle çocukların sokakta yaşama kararı vermesine iten biçimiyle çocuk istismarı, aile bireylerinden şiddet görmek, alkol, madde bağımlılığı gibi sebeplerle kötü muamele, tecavüze uğrama, fuhuşa zorlama gibi nedenlerden kaynaklanabilmektedir. Özetle çocukları sokakta yaşamaya iten sebepler hem dış hem de aile içi sebeplerden ve bu ikisinin etkileşiminden kaynaklanmaktadır.

Çocukları sokakta yaşamaya iten sebeplerin yaygınlığı ve sokakta yaşayan çocukların deneyimleri hem ülkelere göre değişmekte hem de ülkeler içinde farklı koşullara göre değişmektedir. Çocuk Hakları Komitesi (ÇHK) 2017 tarihli sokakta yaşayan çocuklara ilişkin 21 No'lu Genel Yorumuna göre çocukların sokakta yaşamaya iten sebepler şöyle sıralanabilir. Ekonomik durum, ırk ve cinsiyete dayalı eşitsizlikler çocukların sokakta yaşamaya başlamasının ve dışlanmasının yapısal nedenleri arasındadır. Bunlar, maddi yoksulluk, yetersiz sosyal koruma, kötü hedeflenmiş yatırımlar, yolsuzluk ve yoksul insanların yoksulluktan kurtulma yeteneğini azaltan veya ortadan kaldıran mali (vergi ve harcama) politikalarla daha da kötüleşmektedir. Çatışma, kıtlık, salgın hastalık, doğal afet veya zorla tahliye veya yerinden edilmeye veya zorunlu göçe yol açan olayların neden olduğu ani

istikrarsızlık, yapısal nedenlerin etkilerini daha da artırmaktadır. Diğer nedenler arasında şunlar yer almaktadır: Evde veya bakım veya eğitim kurumlarında şiddet, istismar, sömürü ve ihmal; çocuklara bakan kişilerin /ebeveynlerin ölümü; çocuğun terk edilmesi; ebeveynlerin işsizliği; sosyal güvencesiz aileler; ailenin dağılması; çok eşlilik; eğitimden dışlanma; madde bağımlılığı ve çocukların veya ebeveynlerin zihinsel sağlık sorunları; engelli çocuklara, büyücülükle suçlanan çocuklara, aileler tarafından reddedilen eski çocuk askerlere ve cinselliklerinin sorgulanması veya lezbiyen, gey, biseksüel, transseksüel, interseks veya aseksüel olarak tanımlanmaları nedeniyle ailelerinden dışlanan çocuklara karşı hoşgörüsüzlük ve ayrımcılık; ailelerin, çocukların çocuk evlilikleri ve kadın sünneti gibi zararlı uygulamalara karşı direncinin kabul edilmemesi olarak sayılmıştır (ÇHK, Genel Yorum 21, 1-2).

Sokakta Yaşayan Çocuklara İlişkin Uluslararası Hukuki Düzenlemeler

20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilen Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (BMÇHS) öncelikle insanların sahip oldukları tüm hakların çocuklar için de geçerli olduğunu kabul etmiştir. Ancak çocuklar kendi özel konumları nedeniyle özel olarak bakım, özen ve desteğe ihtiyaç duyulan grup olarak kendilerine has başka haklara da sahiptirler. Çocuk hakları sözleşmesinde çocuklara tanınan haklar yaşamsal haklar, gelişme hakları, korunma hakları ve katılma hakları biçiminde daha sistematik biçimde sınıflandırılarak açıklanabilir (Uğurlu ve Gülsen, 2014, 4):

- 1- *Yaşamsal haklar:* Çocuğun yaşama ve uygun yaşam standartlarına sahip olma, tıbbi bakım, beslenme, barınma gibi temel gereksinimlerinin karşılanmasını öngören haklardır.
- 2- *Gelişme hakları:* Çocuğun kendini en üst düzeyde gerçekleştirebilmesi için gerekli olan eğitim hakkı, oyun ve dinlenme hakkı, din, vicdan ve düşünce özgürlüğü gibi haklardır.
- 3- *Korunma hakları:* Çocuğun her türlü ihmal, istismar ve sömürüye karşı korunmasını sağlayan haklardır. Bunlar yargı sisteminde; silahlı çatışmada; çocuk işçiliği; fiziksel, duygusal, cinsel istismar; madde bağımlılığı ve mülteci çocuklar için özel bakıma

ilişkin konularda çocukların korunmasını sağlayan haklardır.

- 4- *Katılma hakları*: Çocuğun ailede ve toplumda aktif bir rol kazanmasını sağlamaya yönelik haklardır. Bu haklar görüşlerini açıklama ve kendisini ilgilendiren konularda karara katılma, dernek kurma ve barış içinde toplanma haklarıdır.

BMÇHS, başlangıç ilkelerinde “çocuğun kişiliğinin tam ve uyumlu olarak gelişebilmesi için mutluluk, sevgi ve anlayış havasının içindeki bir aile ortamında yetişmesinin gerekliliğini” kabul etmiştir. Dolayısıyla çocuğun yeri sokaklar değil, ailesinin yanındır. Sözleşmede başlangıç hükümlerinde “toplumun temel birimi olan ve tüm üyelerinin ve özellikle çocukların gelişmeleri ve esenlikleri için doğal ortamı oluşturan ailenin toplum içinde kendisinden beklenen sorumlulukları tam olarak yerine getirebilmesi için gerekli koruma ve yardımı görmesinin zorunluluğu” belirtilerek ailenin desteklenmesi için çeşitli mekanizmalar oluşturma görevini sözleşmeyi onaylayan devletlere vermiştir. Dolayısıyla, ailenin kendisinden beklenen rolleri üstlenmesi, yetersiz kaldığı durumlarda devlet tarafından desteklenmesi için gerekli mekanizmaların kurulması, işletilmesi; aksi durumlarda çocuğun bakımının üstlenmesinin devlet tarafından gerçekleştirileceği açıktır. Üstelik BMÇHS’de başlangıç hükümlerinde diğer sözleşme ve metinlere de vurgu yapılmıştır:

- 1- 1924 tarihli, Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi
- 2- İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi
- 3- Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi (özellikle 23 ve 24’üncü maddelerinde)
- 4- Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (özellikle 10’uncu maddesinde)
- 5- Çocuğun Korunması ve Esenliğine İlişkin Toplumsal ve Hukuksal İlkeler Bildirisi
- 6- Çocuk Mahkemelerinin Yönetimi Hakkında Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kuralları (Pekin Kuralları)
- 7- Acil Durumlarda ve Silahlı Çatışma Halinde Kadınların ve Çocukların Korunmasına İlişkin Bildiri

Birleşmiş Milletler (BM), Uluslararası İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi’nde de

çocukların özel ilgi ve yardıma hakkı olduğunu ilân etmiştir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde sözleşmede düzenlenen haklar “herkes” bakımından tanınmakta, ayrıca m. 25’te çocukların özel bakım ve yardım görme hakları bulunduğu, evlilik içi ya da dışında doğmuş olmalarına bakılmaksızın aynı sosyal güvenceye sahip oldukları belirtilmektedir. Çocuğun toplumda bireysel bir yaşantı sürdürebilmesi için her yönüyle hazırlanmasının ve Birleşmiş Milletler Antlaşmasında ilân edilen ülküler ve özellikle barış, değerbilirlik, hoşgörü, özgürlük, eşitlik ve dayanışma ruhuyla yetiştirilmesinin gerekliliğini göz önünde bulundurulmasına değinmiştir.

BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin 32, 33 ve 34. Maddeleri gibi bazı hükümleri sokakta yaşayan çocuklar açısından daha anlamlı ve önem arz edebilir. Sözleşmenin 32. maddesi çocukların her türlü ekonomik sömürü, tehlikeli işlerden, zorla erken yaşlarda çalıştırmaktan korunmasını içermektedir.

Taraf Devletler, çocuğun, ekonomik sömürüye ve her türlü tehlikeli işte ya da eğitime zarar verecek ya da sağlığı veya bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaki ya da toplumsal gelişmesi için zararlı olabilecek nitelikte çalıştırılmasına karşı korunma hakkını kabul ederler” denilerek çocuğa zarar verecek her türlü iş koşullarından uzak tutulması ve korunması gerektiği belirtilmiştir (BMÇHS, md. 32).

Sözleşmenin 33. maddesi çocukların uyuşturucu ve psikotrop maddelerin yasadışı kullanımına karşı korunmasından bahsetmektedir.

“Taraf Devletler, çocukların uluslararası anlaşmalarda tanımladığı biçimde uyuşturucu ve psikotrop maddelerin yasadışı kullanımına karşı korunması ve çocukların bu tür maddelerin yasadışı üretimi ve kaçakçılığı alanında kullanılmasını önlemek amacıyla, yasal, sosyal ve eğitsel niteliktekiler de dâhil olmak üzere, her türlü uygun önlemleri alırlar.” (BMÇHS, md. 33).

Sözleşmenin 34. maddesi çocukların her türlü ihmal ve istismardan korunmasını içermektedir.

“Taraf Devletler, çocuğu, her türlü cinsel sömürüye ve cinsel suiistimale karşı koruma güvencesi verirler. Bu amaçla Taraf Devletler özellikle (a) Çocuğun yasadışı bir cinsel

faaliyete girişmek üzere kandırılması veya zorlanması; (b) Çocukların, fuhuş, ya da diğer yasadışı cinsel faaliyette bulundurulması; (c) Çocukların pornografik nitelikli gösterilerde ve malzemede kullanılarak sömürülmesini, önlemek amacıyla ulusal düzeyde ve ikili ile çok taraflı ilişkilerde gerekli her türlü önlemi alırlar.” (BMÇHS md.34).

1992 yılında Birleşmiş Milletler, sokak çocuklarının ortaya çıkışı, ötekileştirilmesi ve onlara yönelik şiddet eylemleri konusundaki endişelerini dile getiren Sokak Çocuklarının Durumuna ilişkin bir Karar yayınlamıştır. Karar, evsiz çocukların ihtiyaçlarının karşılanması ve uluslararası çocuk hakları yasalarının uygulanması için uluslararası işbirliği çağrısında bulunmuştur. (BM, A/47/678/Add.2, 22 Şubat, 1993): Bu kararda özetle sokak çocuklarına ilişkin aşağıdaki konulara dikkat çekilmiştir. Bu karar, sokak çocuklarına ilk dikkat çeken, özel bir oturum olması nedeniyle özel bir önem taşımakta ve 12 maddeden oluşmaktadır: Buna göre Birleşmiş Milletler oturumunda sokak çocuklarına yönelik alınan bu kararlar şöyle özetlenebilir (BM, 1993, 2):

- 1- Dünya çapında artan sayıda olay ve sokak çocuklarının ciddi suçlara, uyuşturucu kullanımına, şiddete ve fuhuşa bulaştığı ve bunlardan etkilendiği yönündeki raporlar karşısında derin kaygı duyulmaktadır. Hükümetleri, sokak çocuklarının sorunlarıyla mücadele etmek için aktif olarak kapsamlı çözümler aramaya devam etmeye ve onların topluma tam katılımlarını yeniden tesis etmek ve diğerlerinin yanı sıra yeterli beslenme, barınma, sağlık bakımı ve eğitim sağlamak için önlemler almaya çağırır.
- 2- Hükümetleri, başta yaşam hakkı olmak üzere temel insan haklarına saygı göstermeye ve sokak çocuklarının öldürülmesini önlemek ve sokak çocuklarına yönelik şiddet ve işkenceyle mücadele etmek için acil önlemler almaya güçlü bir şekilde çağırır. ÇHS hükümlerine tam uyumun, sokak çocuklarının sorunlarının çözümüne yönelik önemli bir adım teşkil ettiğini vurgular ve öncelikli olarak, bunu yapmamış olan tüm devletleri sözleşmeye taraf olmaya çağırır.
- 3- Uluslararası topluluğa, devletlerin sokak çocuklarının durumlarını iyileştirmeye yönelik çabalarını etkin uluslararası işbirliği yoluyla desteklemeye çağırır ve ÇHS'ye taraf olan devletleri Çocuk Hakları Komitesi'ne rapor hazırlamaya teşvik eder. Sözleşme'nin 45. maddesi uyarınca sokak çocuklarının durumunu iyileştirmeyi amaçlayan girişimler için teknik tavsiye ve yardım talep edilmesini belirtir.
- 4- Çocuk Hakları Komitesini sokak çocukları hakkında genel bir yorum yapma olanağını

değerlendirmeye davet eder. Çocuk Hakları Komitesinin ve diğer ilgili anlaşma izleme organlarının, taraf devletlerin raporlarını incelerken bu artan sorunu akılda tutmasını tavsiye eder. Ayrıca hükümetleri, BM kurum ve kuruluşlarını, hükümetler arası ve sivil toplum kuruluşlarını kendi aralarında işbirliği yapmaya ve diğer tedbirlerin yanı sıra, sokak çocukları sorununu çözmek için daha fazla farkındalık, sokak çocuklarının durumu üzerinde olumlu etki ve daha etkili eylemler sağlamaya davet eder.

- 5- İnsan Hakları Komisyonu ve Ayrımcılığın Önlenmesi ve Azınlıkların Korunması Alt Komisyonunun özel raportörlerine, özel temsilcilerine ve çalışma gruplarına, kendi yetki alanları dâhilinde, sokak çocuklarının içinde bulunduğu kötü duruma özel dikkat göstermeleri çağrısında bulunur ve bir sonraki oturumda bu sorunu incelemeye davet eder. Ayrıca sorunun "İnsan hakları sorunları" başlığı altında ele alınmasına karar verir.

Sonuç olarak, bu kararlar sokak çocuklarına ilişkin güvenlik, sağlık hizmeti, danışmanlık, eğitim, mesleki eğitim, hukuki yardım ve diğer sosyal hizmetleri sağlamaya yönelik programları olan barınma evleri aracılığıyla yardım etmeye yönelik girişimler ortaya çıkmıştır. Sonraki dönemlerde özellikle sivil toplum örgütlerinin sokak çocuklarına ilişkin çeşitli projelendirilmiş yardım hizmetleri ve devlet kurumlarıyla işbirlikleri artmıştır. Ancak sorunun çözümünün güçlüğü ve yaygınlaşma eğilimi, uluslararası kuruluşların ve devletlerin sivil toplum örgütleri ile işbirlikleri içinde gerçekleştirdikleri faaliyetlere rağmen varlığını artarak devam ettirmektedir.

Sonraki dönemlerde sokak çocuklarına ilişkin hem genel hem de özellikle bu sorunun çok daha fazla yaşandığı az gelişmiş ülkelere yönelik çalışmalar devam etmiştir. 2001 yılında BM Ekonomik ve Sosyal Konseye Sokak Çocukları Konsorsiyumu tarafından sunulan raporda özetle şu sorunlara dikkat çekilerek bazı tespitlerde bulunulmuştur: Raporda öncelikle sokakta yaşayan çocukların durumu suça itilme riskleri yüksek grupta olmaları nedeniyle çocuk adalet sistemi üzerindeki düzenlemeler bağlamında ele alınmıştır. Buna göre özetle; Sokakta yaşayan ve sokakta çalışan çocuklar, ülkelerindeki çocuk adaleti sistemlerinden kaynaklanan iki özel tehditle karşı karşıyadır: ilk etapta çocuk adaleti sistemiyle temasa geçme riski daha fazladır ve

aynı zamanda ihlallere karşı kendilerini daha az savunabilirler. Bu durum, sistemdeki haklarının toplumun en yoksul kesimlerinden geldikleri için sokak çocukları aynı zamanda yerli azınlıktan ve/veya alt kast etnik gruplarından da gelme eğilimindedir ve bu nedenle yoğun ırkçılıktan etkilenmektedir. Bu faktörler, çocukların hukukta, cezaevinde ve adalete erişimlerinde karşılaştıkları muamele üzerinde ciddi sonuçlar doğuran çoklu engellerden oluşan bir modele katkıda bulunmaktadır. Buna ek olarak, çocuk adaleti sistemleri geleneksel olarak erkek çocuklara yöneliktir, dolayısıyla kızların sistem içindeki savunmasızlığını artırmaktadır. Sokak çocukları genellikle küçük hırsızlık, dilencilik, serserilik veya fuhuş nedeniyle sert cezalara maruz kalmaktadırlar. Hayatta kalabilmek için yaptıkları faaliyetler nedeniyle insan hakları ihlal ediliyor. Çoğunlukla rehabilitasyon, eğitim veya tahliye olanaklarından uzak, yetersiz beslenme, fiziksel, zihinsel ve cinsel istismar, tıbbi bakıma veya hukuki tavsiyeye erişim eksikliği sorunları yaşamaktadırlar. Bu çocuklar hem gözaltı öncesinde hem de gözaltı sırasında karşılaşılabilecekleri koşullar hakkında konuşacak veya davalarını savunacak kimseleri bulunmamaktadır.

Sokak Çocukları Konsorsiyumunun raporuna göre (2001), çocuk adaletinin yönetiminde uyulması gereken insan hakları standartlarının ana hatlarını çizen, özellikle:

- 1- 1989 Çocuk Hakları Sözleşmesi (3, 37 ve 40. Maddeler) ve aynı zamanda Uluslararası Sözleşmeyi de içeren önemli miktarda uluslararası hukuk hâlihazırda mevcuttur.
- 2- Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Sözleşme (Madde 6, 9, 10, 14 ve 24),
- 3- İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Aşağılayıcı Muamele veya Cezaya Karşı 1984 Sözleşmesi (Madde 11) ve
- 4- Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin 1969 Sözleşmesi (Madde 5).

Bu temel ilkeler BM Kılavuz İlkelerinde daha ayrıntılı olarak ele alınmıştır:

- 1- Özgürlüklerinden Yoksun Kalan Çocukların Korunmasına İlişkin BM Kuralları;
- 2- Çocuk Adaletinin Uygulanmasına İlişkin BM Asgari Standart Kuralları (Pekin Kuralları);
- 3- Çocuk Suçluluğunun Önlenmesine İlişkin BM Kılavuzları (Riyad Kılavuzları);

- 4- Mahkûmlara Uygulanacak Muameleyle İlgili Standart Asgari Kurallar;
- 5- Her Türlü Gözaltı veya Hapis Altındaki Tüm Kişilerin Korunmasına İlişkin İlkeler Bütünü;
- 6- Kolluk Kuvvetleri Yetkilileri için BM Davranış Kuralları;
- 7- Kolluk Kuvvetlerinin Güç ve Ateşli Silah Kullanımına İlişkin BM Temel İlkeleri gibi sözleşme hükümleri yeterli biçimde uygulanmalı ve gerekli tedbirler alınmalıdır.

Ancak, bu uluslararası standartların varlığına rağmen, çocuk adaleti sistemlerinde sokak çocuklarına yönelik ağır istismarlar, bu uygulamaları açıkça yasaklayan iç mevzuatı açıkça çıkarmış ülkelerde dahi, cezasız bir şekilde gerçekleşmeye devam etmektedir (Sokak Çocukları Konsorsiyumu Raporu, 2001, 2). Sokakta yaşayan çocukların yüksek risk altında çocuklar kapsamında yer aldığı değerlendirildiğinde bu çocukların suça itilme olasılıkları, şiddete ve istismara maruz kalma olasılıkları çok daha yüksektir. Dolayısıyla sokakta yaşayan çocukların suça karışma oranlarının yüksek olması nedeniyle çocuk adalet sisteminde çocuklara özgü düzenlemelerin yapılması, sokakta yaşayan çocukları doğrudan etkilemektedir. Bu nedenle ulusal ve uluslararası mevzuatta 18 yaşından küçüklere uygulanacak cezai tedbirler ve rehabilitasyonun ne şekilde uygulanabileceği, hangi sınırlara sahip olduğu ve alınabilecek önlemler ve kurulabilecek mekanizmalar sokakta yaşayan çocukları doğrudan ilgilendirmektedir.

Esasen suça itilmiş çocuklara ilişkin düzenlemeler ayrı bir araştırma konusu olarak ilgilenebilir. Ancak sokakta yaşayan çocuklara ilişkin düzenlemeler ile iç içe geçmiş olarak değerlendirilebilir. Esas amaç, önleyici tedbirlerle sokakta yaşayan çocukların azalması, en azından bu çocuklara ilişkin alınabilecek önlemlerle buldukları koşullar içerisinde de sağaltımlarının yapılmasıdır.

Çocuk Hakları Komitesi (ÇHK) 2017 tarihli Sokakta yaşayan çocuklara ilişkin 21 No'lu Genel Yorumunun hazırlanmasında 32 ülkeden 327 çocuğun ve gencin görüşü alınmıştır. Genel yorumun amaçları şunlardır (ÇHK, Genel Yorum 21, 2017, 5):

- 1- Sokakta yaşayan çocuklara yönelik strateji ve girişimlerde çocuk hakları yaklaşımını uygulama konusunda devletlerin yükümlülüklerini açıklığa kavuşturmak.
- 2- Devletlere aşağıdaki amaçlarla bütünsel bir çocuk hakları yaklaşımı kullanma konusunda kapsamlı ve yetkili rehberlik sağlamak: Çocukların hak ihlalleri yaşamasını ve hayatta kalmaları ve gelişmeleri için sokaklara bağımlı kalmalarına neden olan seçenek eksikliğini önlemek. Hâlihazırda sokakta yaşayan çocukların haklarını teşvik etmek ve korumak, bakımın sürekliliğini sağlamak ve onların tam potansiyellerini geliştirmelerine yardımcı olmak.
- 3- Hak sahipleri ve tam yurttaşlar olarak onlara saygıyı artırmak ve çocukların sokakla olan bağlantılarının anlaşılmasını geliştirmek amacıyla, Sözleşme'nin belirli maddelerinin sokakta yaşayan çocuklara yönelik sonuçlarını belirlemek.

Sokakta yaşayan çocuklara ilişkin 21 No'lu Genel Yorumda çocuk hakları yaklaşımını temel alan bütünsel uzun vadeli stratejiler, çocuk hakları yaklaşımı ve ulusal stratejiler olarak ele alınarak açıklanmıştır.

Çocuk hakları yaklaşımında, çocuk haklarının hayata geçirilmesi süreci, sonuç kadar önemlidir. Çocuk hakları yaklaşımı, bir hak sahibi olarak çocuğun onuruna, yaşamına, hayatta kalmasına, refahına, sağlığına, gelişimine, katılımına ve ayrımcılık yapılmamasına saygı gösterilmesini sağlar. Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu'na (UNICEF) göre çocuk hakları yaklaşımı, öncelikle ÇHS ve diğer uluslararası insan hakları belgelerinde belirlendiği şekliyle çocuk haklarının hayata geçirilmesini ilerletilmesini içermektedir. Davranışlara, eylemlere, politikalara ve programlara rehberlik etmek için ÇHS'ndeki çocuk hakları standartlarını ve ilkelerini ve diğer uluslararası insan hakları belgelerinin kullanılmasını içerir. Özellikle: ayrımcılık yapmama; çocuğun yüksek yararı; yaşama, hayatta kalma ve gelişme hakkı; duyulma ve ciddiye alınma hakkı ve çocuğun, gelişen yetenekleri doğrultusunda, haklarını kullanırken bakıcılar, ebeveynler ve topluluk üyeleri tarafından yönlendirilme hakkına vurgu yapar. Çocukların hak sahibi olarak haklarını talep etme kapasitelerini ve görev sahiplerinin çocuklara karşı yükümlülüklerini yerine getirme kapasitelerini geliştirir.

Sokakta yaşayan çocuklara ilişkin 21 No'lu Genel Yorumda çocuk haklarının hayata geçirilmesinde ulusal stratejiler belirlenmiştir. Bu stratejiler aşağıda kısaca açıklanmıştır (ÇHK, Genel Yorum 21, 2017, 6-9):

Mevzuat ve politika incelemesi: Devletler, mevcut genel yorumun tavsiyelerini yansıtacak şekilde yasa ve politikalarını düzenleyecektir. Devletler, çocuk hakları yaklaşımını temel alan ve özellikle sokakta yaşayan çocukları ele alan, çocuk koruma veya çocuklara ilişkin bir yasa çıkarmalı veya gözden geçirmelidir. Kanun, politikaların, talimatların, çalışma prosedürlerinin, kılavuzların, hizmet sunumunun, gözetim ve uygulama mekanizmalarının etkinleştirilmesi yoluyla uygulanmalı ve sokakta yaşayan çocuklar da dahil olmak üzere kilit paydaşlarla işbirliği içinde geliştirilmelidir.

Devletin rolü ve devlet dışı aktörlerin sorumlulukları, düzenlenmesi ve koordinasyonu: Sokakta yaşayan çocuklara yönelik stratejiler devlet ve devlet dışı aktörleri dikkate almalıdır. Birincil görev sahibi olarak devletin rolü ebeveynlere veya bakıcılara, yetenekleri ve mali kapasiteleri dâhilinde ve çocuğun gelişen yeteneklerine saygı göstererek yaşam koşullarını güvence altına almalarına yardım etmektir. Devletler aynı zamanda tamamlayıcı aktörler olarak sivil toplumu, finansman, akreditasyon ve düzenleme yoluyla, çocuk hakları yaklaşımı temelinde sokakta yaşayan çocuklara yönelik kişiselleştirilmiş, uzman hizmetler sağlama konusunda desteklemelidir.

Karmaşıklığın üstesinden gelmek: Çocuk haklarının hayata geçirilmesinde kullanılacak stratejilerin yapısal eşitsizliklerden aile içi şiddete kadar birçok nedeni ele alması gerekmektedir. Devletler çocukluğun ötesinde insan haklarını yerine getirmeyi taahhüt etmelidir. Destek ve hizmetlerin aniden sona ermesini önlemek amacıyla, özellikle alternatif bakım ortamlarında ve sokakta yaşayan 18 yaşında yetişkinliğe geçiş yapan çocuklar için takip

mekanizmaları sağlamalıdır.

Kapsamlı çocuk koruma sistemleri: Yasal çerçeve ve politika çerçevesinde, çocuk hakları yaklaşımı temelinde bütünsel çocuk koruma sistemlerine bütçe ayrılması, geliştirilmesi ve güçlendirilmesi, önleme ve müdahale stratejileri için gerekli pratik önlemlerin temelini oluşturur. Bu tür ulusal çocuk koruma sistemlerinin sokakta yaşayan çocuklara ulaşması ve ihtiyaç duydukları spesifik hizmetleri tam olarak içermesi gerekmektedir. Sistemlerin, önleme, erken müdahale, sokak sosyal yardımları, yardım hatları, başvuru merkezleri, günlük bakım merkezleri, geçici yatılı bakım, aile birleşimi, koruyucu bakım, bağımsız yaşam veya diğer kısa süreli bakım da dâhil olmak üzere ilgili tüm bağlamlarda bir bakım sürekliliği sağlaması gerekir. Çocuk koruma sistemlerine erişimde idari yükler ve gecikmeler azaltılmalıdır. Bilgiler çocuk dostu ve erişilebilir formatlarda sunulmalı ve sokakta yaşayan çocukların çocuk koruma sistemlerini anlamaları ve bu sistemleri kullanmaları desteklenmelidir.

Çocukla temas halinde olanların kapasitesinin geliştirilmesi: Devletler, politika oluşturma, kolluk kuvvetleri, adalet, eğitim, sağlık, sosyal hizmet ve psikoloji gibi alanlarda sokakta yaşayan çocuklarla doğrudan veya dolaylı temas kurabilecek tüm profesyoneller için çocuk hakları, çocukların korunması ve sokaktaki çocukların yerel bağlamı konusunda kaliteli başlangıç ve hizmet içi temel eğitime yatırım yapmalıdır. Bu eğitimde devlet dışı aktörlerin uzmanlığından faydalanabilir ve ilgili eğitim kurumlarının müfredatına entegre edilmelidir. Sokakta yaşayan çocuklarla görevlerinin bir parçası olarak çalışan profesyoneller (örneğin, sokakta çalışan sosyal hizmet uzmanları ve polisin uzmanlaşmış çocuk koruma birimleri) için çocuk hakları yaklaşımı, psikososyal destek ve çocuğun güçlendirilmesi konusunda ek derinlemesine eğitim gereklidir.

Hizmet sunumu: Devletler, sokakta yaşayan çocukların sağlık ve eğitim gibi temel

hizmetlere, adalet, kültür, spor ve bilgiye erişimlerini güvence altına almak için harekete geçmelidir. Devletler, çocuk koruma sistemlerinin sokakta uzmanlaşmış hizmetler sunmasını sağlamalı, yerel sokak bağlantıları konusunda iyi bilgiye sahip ve çocukların aileyle, yerel toplum hizmetleriyle ve daha geniş anlamda toplumla yeniden bağlantı kurmasına yardımcı olabilecek eğitimli sosyal hizmet uzmanlarını da içermelidir. Bu mutlaka çocukların sokak bağlantılarından vazgeçmeleri gerektiği anlamına gelmez; daha ziyade müdahalenin onların haklarını güvence altına alması gerektiği anlamına gelir. Önleme, erken müdahale ve sokak temelli destek hizmetleri birbirini güçlendiren unsurlardır ve etkili, uzun vadeli ve bütünsel bir strateji dâhilinde bakımın sürekliliğini sağlar. Devletler birincil görev sahibi olsa da, sivil toplum faaliyetleri Devletlerin yenilikçi ve kişiselleştirilmiş hizmet sunumu geliştirme ve sunma çabalarını tamamlayabilir. Yerel yönetim düzeyinde uygulama: Başarılı girişimler, yerel bağlamların ayrıntılı bir şekilde anlaşılmasına ve çocuklara yönelik bireyselleştirilmiş desteğe dayanır. Bu süreçte çocukları kaybetmemek için girişimleri artırırken dikkatli olunmalıdır. Devletler, çocuk hakları yaklaşımı temelinde, küçük ve esnek, yeterli bütçeli, genellikle yerel uzmanlığa sahip sivil toplum kuruluşlarının önderlik ettiği yerel düzeyde, ortaklığa dayalı, uzmanlaşmış müdahaleleri teşvik etmeli ve desteklemelidir. Bu müdahaleler yerel yönetimler tarafından koordine edilmeli ve ulusal çocuk koruma sistemi aracılığıyla Devlet tarafından desteklenmelidir. Kapasite geliştirme kaynakları ve organizasyon becerileri açısından özel sektörden, kanıt dayalı karar almayı mümkün kılacak araştırma kapasitesi açısından ise akademi desteğinden yararlanabilirler. Çocuk dostu şehirler ve topluluklar bir kabul atmosferine katkıda bulunur ve sokakta yaşayan çocuklara yönelik sosyal ağlar ve toplum temelli koruma sistemleri için temel oluşturur. Sokak koşullarındaki çocukların yerel, merkezi olmayan, aşağıdan yukarıya planlama süreçlerine katılmaları desteklenmelidir.

İzleme ve sorumluluk: Mevzuatın, politikaların ve hizmetlerin etkili bir şekilde uygulanması, şeffaf ve güçlü bir şekilde uygulanan açık izleme ve hesap verebilirlik mekanizmalarına dayanır. Devletler, sokaktaki çocuklara odaklanarak kamu politikalarını izleyen Devlet ve Devlet dışı aktörler, komiteler veya çalışma grupları gibi sosyal sorumluluk mekanizmaları da dâhil olmak üzere, çocukların sokaktaki olaylara katılımını desteklemelidir. Çocuk hakları ombudsmanları gibi Sözleşme'nin uygulanmasını teşvik etmek ve izlemekle görevli bağımsız ulusal insan hakları kurumları, sokakta yaşayan çocuklar için kolayca erişilebilir olmalıdır.

Adalet ve çözüm yollarına erişim: Sokakta yaşayan, insan hakları ihlallerinin mağduru veya mağduru olan çocuklar, hukuki temsil de dahil olmak üzere etkili yasal ve diğer başvuru yollarına başvurma hakkına sahiptir. Bu, bizzat çocukların ve/veya yetişkinlerin temsil ettiği bireysel şikâyet mekanizmalarına ve adli ve adli olmayan telafiye erişimi içerir. Bağımsız insan hakları kurumları da dâhil olmak üzere yerel ve ulusal düzeydeki mekanizmalar. İç hukuk yolları tükendiğinde, Sözleşme'nin iletişim usulüne ilişkin İhtiyari Protokolü tarafından oluşturulan usul de dâhil olmak üzere, uygulanabilir uluslararası insan hakları mekanizmalarına erişim mümkün olmalıdır. Tazminat tedbirleri, eski hale getirme, tazminat, rehabilitasyon, tatmin ve hak ihlallerinin tekrarlanmaması garantilerini içerebilir.

Veri toplama ve araştırma: Devletler, akademi, sivil toplum ve özel sektörle işbirliği içinde, sokakta yaşayan çocuklar hakkında veri toplamak ve ayrıştırılmış bilgileri paylaşmak için sistematik, haklara saygılı, katılımcı mekanizmalar geliştirmelidir. Devletler, bu tür bilgilerin toplanmasının ve kullanılmasının bu çocukları damgalamamasını veya onlara zarar vermemesini sağlamalıdır. Devletler, hiçbir ayrımcılığa maruz kalmaksızın, kendi yetki alanları dâhilindeki her çocuk için sözleşmede belirtilen haklara saygı göstermeli ve bunları

güvence altına almalıdır. Ancak ayrımcılık, çocukların sokakta yaşamalarının başlıca nedenlerinden biridir. Çocuklar sokakla olan bağlantıları nedeniyle, yani sosyal kökenleri, mülkiyetleri, doğumları veya diğer statüleri nedeniyle ayrımcılığa maruz kalıyor ve bu da yaşam boyu olumsuz sonuçlara yol açıyor. Komite, Sözleşme'nin 2. maddesi kapsamındaki “diğer statüyü” çocuğun veya ebeveynlerinin ve diğer aile üyelerinin sokak durumunu içerecek şekilde yorumlamaktadır. Sokakta yaşayan çocuklara ilişkin verilerin toplanması, çocuklara ilişkin ulusal veri toplama sürecine entegre edilmeli, ulusal verilerin yalnızca hane halkı araştırmalarına dayanmaması, aynı zamanda hane ortamı dışında yaşayan çocukları da kapsamı sağlanmalıdır. Sokak koşullarındaki çocuklar, araştırmanın amaç ve gündemlerinin belirlenmesine, bilgi toplanmasına, politika oluşturmayı bilgilendirmek için araştırmaların analiz edilmesine ve yaygınlaştırılmasına ve özel müdahalelerin tasarlanmasına katılmalıdır (ÇHK, Genel Yorum 21, 2017, 6-9).

Dünyanın dört bir yanındaki ülkelerden elde edilen kanıtlar, sokakta çalışan ve sokakta evsiz çocukların düzenli olarak hayatta kalma stratejileri planlayıp uygulamaya koyduklarını, riskleri yönettiklerini ve sokak içi ve sokak dışı ortamlarda sunulan fırsatları değerlendirdiklerini göstermektedir (Burr, 2006; Evans, 2006). Sokak çocuklarını korumaya yönelik etkili stratejiler, onların dışlanması ele almalı ve aynı zamanda hedef faydalanıcıları oldukları hizmetlerin tasarlanması, sağlanması ve değerlendirilmesine anlamlı katılımlarını sağlayarak sokak çocuklarının eylemliliğini de tanımalıdır.

Türkiye’de Sokakta Yaşayan Çocuklara İlişkin Hukuki Düzenlemeler

UNICEF’in 2006 verilerine göre Türkiye’de 50 bin civarında sokak çocuğu olduğu tahmin edilmektedir. Bu sayının göç, yoksulluk, pandemi ve ekonomik sorunlar sebebiyle günümüzde daha da artmış olduğu düşünülmekle birlikte güncel bir veriye ulaşılamamaktadır. Fakat

Başbakanlık İnsan Hakları Daire Başkanlığı'nın bütün valilik ve kaymakamlıklardan aldığı verilere göre 30 bini aşkın çocuğun hayatını sokakta sürdürdüğü; bunlardan sadece 30 bin 109'unun İstanbul'da yaşadığı kaydedilmiştir. Araştırmaya göre çalışan çocukların sayısı 41 bini aşmakta ve bu çocuklar yine en çok İstanbul'da bulunmaktadır. Türkiye'de sokakta yaşayan ve çalışan çocuklara ilişkin istatistiki belirlemelere yönelik çeşitli çalışmalarda en çok İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Şanlı Urfa, Diyarbakır ve Muş illerine ilişkin belirlemeler ortaya konmuş olsa da bu sorunun genel bir sorun olduğu dikkate alınmalıdır. Sokak çocuklarının yüzde 92.6'sı erkek, yüzde 7.4'ü kızdır. İstanbul Valiliği'nin 2004 yılında yürüttüğü "Sokakta Yaşayan ve Çalıştırılan Çocukların Korunması Projesi" verilerine göre bu çocukların sokağa çıkma yaşı en fazla 13-15 aralığındadır. Bunu sırasıyla 10-12 yaş, 16-18 yaş, 5-9 yaş ve 18 yaş üstü çocuklar takip etmektedir. Sokak çocuklarının büyük bir kısmı aynı zamanda çocuk işçi olarak çalışmaktadır. Çalışan çocukların yaşlarının oransal dağılımı ise şöyledir: Sokakta çalışan çocukların yüzde 80'ini 15-17 yaşındaki çocuklar, yüzde 16'sını 12-14 yaşındaki çocuklar ve yüzde 4'ünü ise 5-11 yaşındaki çocuklar oluşturmaktadır. Türkiye'de sokakta çalışan çocukların yüzde 45.5'i hizmet sektöründe, yüzde 30.8'i tarım sektöründe ve yüzde 23.7'si sanayi sektöründe çalışmaktadır. Çocuk işçilerin genellikle İstanbul ve büyük şehirlerde yaşamaları sebebiyle en fazla hizmet sektöründe çalıştıkları düşünülmektedir. 2019 yılında TÜİK tarafından yapılan "Hane Halkı İşgücü Araştırması" ve 5-17 yaş grubundaki çocuklara uygulanan "Çocuk İşgücü Araştırması" sonuçlarına göre Türkiye'de 5-17 yaş grubunda çalışan çocuk sayısı 720 bindir. Bu çocukların aynı yaş grubundaki çocuklar içinde payı ise yüzde 4.4'tür. Küçük yaştaki çocukların sokağa düştükleri, ergenlik çağındaki çocukların ise çoğunlukla çalıştıkları bilinmektedir (TÜİK, İstatistiklerle Çocuk, 2021; Yetim Vakfı Sokak Çocukları Raporu, 2023).

Türkiye’de evsiz ve korunmaya muhtaç çocuklara ilişkin faaliyetlerden uzun yıllar boyunca Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) sorumlu olmuştur. Başlangıcı 1908 yılında yerel düzeyde Kırklareli’nde kurulan Himaye-i Etfal Cemiyeti’ne dayanan ve sonrasında farklı illerde yaygınlaşarak 1934 yılında adı Çocuk Esirgeme Kurumuna dönüştürülen dernek 1937 yılında kamuya yararlı dernek statüsüne kavuşmuştur. 1957 yılında ilk olarak 5387 sayılı Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkındaki Kanunda düzenlemeler yapılarak ve 6972 sayılı “Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun yürürlüğe girmiştir. Bu dönemde, hakkında korunma kararı alınan 0-6 yaş çocukların Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı’na bağlı çocuk bakım yurtlarına, 7-18 yaş arasındaki çocukların ise MEB’e bağlı yetiştirme yurtlarına yerleştirilmesi gerekli kılınmıştır. Kanun ile ayrıca belediyeler ve il özel idarelerinin birlikte kuracakları Korunmaya Muhtaç Çocukları Koruma Birlikleri oluşturulmuştur. 1963 yılında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına bağlı olarak Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü kurulmuştur. 1983 yılında Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu kurularak 2828 sayılı Kanun ile tüzel kişiliğe kavuşmuştur. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı ve Milli Eğitim Bakanlığı tarafından 0-6 yaş ve 7-18 yaş grubuna yönelik ayrı ayrı sunulan hizmetler, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından yürütülmeye başlanmıştır. 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın kurulması ile birlikte Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’nun görevleri, sorumlulukları ve yetkileri bu Bakanlığa devredilmiştir. “Öncelikle çocuğun aile içinde yetiştirilmesi ve desteklenmesi amacıyla aileyi eğitim, danışmanlık ve sosyal yardımlarla güçlendirmek; korunmaya, bakıma ve yardıma muhtaç çocuk, kadın, engelli ve yaşlıların tespiti, bunların korunması, bakımı, yetiştirilmesi ve rehabilitasyonlarını sağlamak üzere gerekli hizmetleri yürütmek, bu hizmetler için gündüzlü ve yatılı sosyal hizmet kuruluşları kurmak ve işletmek” görevi yasayla Aile ve Sosyal Hizmetler

Bakanlığına verilmiştir. 0-12 yaş arasındaki çocuklara ve 13-18 yaş arasındaki gençlere yönelik ayrı daire başkanlıklarınca sunulan hizmetler Bakanlık bünyesinde Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü adı altında toplanmıştır. 2018 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı birleşerek, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı olarak görev yapmaya başlamıştır. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü hizmetlerini Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı çatısı altında sürdürülmüştür. 2021 yılı itibariyle Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı oluşturulmuştur. Hâlihazırda Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, günümüzde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde görevlerine devam etmektedir.

Türkiye, uluslararası anlaşmalardan doğan yükümlülükler bağlamında BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye taraf ülke olması nedeniyle kendi iç hukuk sisteminde bu düzenlemeleri yapmaktan sorumludur. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (BMÇHS) kapsamlı içeriği ve çocuklara tanınması gereken hakların büyük ölçüde tanındığı bir çocuk hakları anayasası niteliğindedir (Uğurlu ve Gülsen, 2014). Türkiye 14 Eylül 1990 tarihinde bu anlaşmayı imzalamış ve 9 Aralık 1994 tarihli ve 4058 sayılı yasa ile onaylayarak 4 Mayıs 1995 tarihi itibariyle yürürlüğe girmiştir. Türkiye'nin BMÇHS'nden kaynaklanan yükümlülükleri çerçevesinde, 26 Mayıs 2000 tarih ve 2000/14 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile oluşturulan "Çocuk Hakları İzleme ve Değerlendirme Üst ve Alt Kurulları" 22 Haziran 2001 tarihinde çalışmalarına başlamıştır (Akyüz, 2016). Dolayısıyla 1982 Anayasası'nın 90. maddesi gereğince kanun hükmünde olan BMÇHS ile uluslararası hukukta diğer tüm çocuklar gibi sokak çocuklarına tanınan ve önceki bölümde açıklanan haklar ve alınması gereken önlemler Türkiye için de geçerlidir.

Türk Hukuk Sisteminin normlar hiyerarşisinin en üstünde yer alan 1982 Anayasası'nda

ailenin korunması ve çocuk hakları başlıklı 41. maddesinde

“Devlet... özellikle ananın ve çocukların korunmasını... sağlamak için gerekli tedbirleri alır, teşkilatı kurar... Her çocuk, korunma ve bakımdan yararlanma, yüksek yararına açıkça aykırı olmadıkça, ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahiptir. Devlet, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alır...”

hükmü gereğince ailenin ve çocukları koruma görevi devletindir. Söz konusu anayasal düzenlemenin madde gerekçesinde şu ifadeler bulunmaktadır:

“...tarafı olduğumuz Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ve Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi ile diğer uluslararası belgelerde yer alan ve çocuk haklarıyla ilgili kabul gören evrensel ilkeler, Anayasa metnine dahil edilmekte; her çocuğun himaye ve bakımdan yararlanma hakkı olduğu vurgulanmakta ve çocuğun ana ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahip olduğu belirtilmektedir. Getirilen düzenlemeyle ayrıca Devlete, her türlü istismara ve şiddete karşı çocukların korunmasına yönelik gerekli tedbirleri alma ödevi yüklenmektedir...”

Sokak çocukları sorununun Türk İdare Hukukunda görünümünün ortaya konulduğu çalışmada, Anayasal düzeyde sokak çocuklarının durumu, sosyal devlet ilkesi bağlamında devletin görev ve sorumlulukları; kanun önünde çocuğun ayrıcalıklı bir birey olarak değerlendirilmesi; çocuğun yaşama, maddi ve manevi varlığını geliştirebilme imkânına sahip olabilmesi; sağlıklı yaşam sürdürebilmesi, korunması, eğitimi, barınması ve sosyal güvenlik sistemi içindeki yerine ilişkin haklar ve düzenlemeler yer almıştır. Yılmaz’a (2018, 104) göre, Türkiye Cumhuriyeti 1982 Anayasasındaki çocuğa ilişkin anayasal düzenlemeler büyük ölçüde sosyal devlet olgusunun sonucu olan sosyo-ekonomik ve kültürel haklar bağlamında yer almıştır. Bu hakların sağlanması için devletin gerekli önlemleri alması noktasında devletin görevi olarak düzenlendiği açıktır. Anayasada çocuklarla ilgili ve çocuklar bağlamında pek çok husus, yasa koyucu tarafından düzenleme altına alınarak, anayasal düzenlemeler ile paralel şekilde birer kamu hizmeti olarak öngörülmüş, somut hale getirilmiştir. Çocuklara ilişkin kanuni düzenlemelerin içeriklerine bakıldığında, Anayasa normlarının somutlaştırıldığı; bu

normlarla idare bakımından anayasada çerçevesi çizilen çeşitli görevler ihdas edildiği görülmektedir.

Yay'a (2014) göre, 1961 Anayasası ile sosyal devleti kimliği Anayasa'da "sosyal devlet ilkesi" ile güvence altına alınmış ve sosyal devlet olma yolunda önemli adımlar atılmıştır. Sosyal devlette gelir dağılımında adaleti sağlamak ve yoksullukla mücadele etmek kavramı, kamu gelirleri ve kamu harcamalarını kullanarak toplumdaki gelir düzeyindeki eşitsizlikleri kaldırmak, zenginden fakire doğru geliri yeniden dağıtmak ve servet ve gelirler arasındaki dengesizlikleri azaltmaya çalışıp, milli gelirin adaletsiz dağılımı sonucunda yoksul düşen kişileri, güçsüzleri, düşkünleri, bakıma muhtaç çocukları korumak anlamındadır (Aktan ve Özkıvrak, 2008, 45). Ancak, 1980 sonrasında hem dünyada hem de ülke sınırları içinde yaşanan gelişmeler Türkiye'de sosyal devlete yönelik politikaların yeterince olmamasına ve 1982 Anayasası'nda tıpkı 1961 Anayasası'nda olduğu gibi yer bulan "sosyal devlet ilkesi" nin kağıt üzerinde kalmasına neden olmuştur. Türkiye sosyal devlet niteliklerinden giderek uzaklaşmış, neo-liberal politikalar hız kazanmıştır. Günümüzde de bu durum devam etmekte olup, dünyada yaşanan gelişmelerin devletin yeniden tanımlanmasını ve devletin rol ve fonksiyonlarının yeniden belirlenmesi ihtiyacını beraberinde getirmesiyle etkisini kaybeden sosyal devlet özelliği Türkiye'de önemini kaybetmektedir. Dolayısıyla toplumun değişik gruplarına sağlanan haklar yanında özellikle korunması ve desteklenmesi gereken kesimlere yönelik destekleyici mekanizmalar yeterli değildir.

Türkiye'de yasalarda sokakta yaşayan çocuklara ilişkin düzenlemeler incelendiğinde dağınık bir mevzuat söz konusudur. Pek çok mevzuatta (anayasa, yasalar, kanun hükmünde kararname, yönetmelikler, yönerge ve genelgeler gibi) aileyi, çocukların bakım, eğitim, sağlık ve korunmasını içeren çok sayıda düzenleme bulunmaktadır. Mevzuatın dağınıklığı ve

sık değişmesi takibini de güçleştirmektedir. Anayasada yer aldığı gibi tüm yasalarda aileyi, çocukları ve toplumun öncelikle korunması gereken kesimleri olarak çocukları ilgilendiren çeşitli hükümler bulunmakta ve kurumların birbiri ile işbirliği içinde çalışmaları emredilmektedir. Ancak yine de Çocuk Koruma Kanunu, Sosyal Hizmetler Kanunu, Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun gibi kanunlardaki bazı temel düzenlemeler, doğrudan sokakta yaşayan çocuklara ilişkin önlemleri içermeleri nedeniyle kısaca aşağıda verilmiştir.

2828 Sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu (SHK), korunmaya, bakıma veya yardıma ihtiyacı olan aile, çocuk, engelli, yaşlı ve diğer kişilere götürülen sosyal hizmetlere ve bu hizmetleri yürütmek üzere kurulan teşkilatın kuruluş, görev, yetki ve sorumlulukları ile faaliyet ve gelirlerine ait esas ve usulleri düzenlemektir (2828 SHK, md 1). Bu Kanunun adı "Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu" iken, 3/6/2011 tarihli ve 633 sayılı KHK'nin 35 inci maddesiyle "Sosyal Hizmetler Kanunu" olarak değiştirilmiştir. Kanunda geçen "korunmaya ihtiyacı olan çocuk" kavramı,

"...beden, ruh ve ahlâk gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup; (1) Ana veya babasız, ana ve babasız, (2) Ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan, (3) Ana veya babası veya her ikisi tarafından terkedilen, (4) Ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocukları kapsamaktadır (m.3/b).

2828 sayılı SHK'nda geçen sosyal hizmet kuruluşları ise kanunun amacına ve belirtilen esaslara uygun faaliyette bulunan kuruluşlar olup, çocuk yuvaları (0-12 yaş), yetiştirme yurtları (13 -18 yaş), kreş ve gündüz bakımevi (0-6 yaş), yaşlılar için huzurevleri, engelliler için bakım ve rehabilitasyon merkezleri, suça sürüklenen ya da sokakta kalanlar için çocuk destek merkezleri, istismara ve şiddete uğrayan ve geçici olarak ağırlananlar için kadın ve erkek

konukevleri, toplum ve aile danışma merkezleri, yaşlıların ve engellilerin hayata katılmalarını kolaylaştıran aktif yaşam merkezi, çok amaçlı sosyal hizmet kuruluşları, çocuk evleri (0-18 yaş), sosyal hizmet merkezi, ev tipi sosyal hizmet birimleri ve koordinasyon merkezleri olarak sayılabilir. Bunlardan çocuk destek merkezleri, suça sürüklenmesi, suç mağduru olması veya sokakta sosyal tehlikelerle karşı karşıya kalması sebebiyle haklarında bakım tedbiri veya korunma kararı verilen çocuklardan psikososyal desteğe ihtiyaç duyduğu tespit edilenlerin, bu ihtiyaçları giderilinceye kadar geçici süre ile bakım ve korunmalarının sağlandığı, bu süre içinde aile, yakın çevre ve toplum ilişkilerinin düzenlenmesine yönelik çalışmaların yürütüldüğü; çocukların mağduriyet, suça sürüklenme, yaş ve cinsiyet durumuna göre ayrı ayrı yapılandırılan veya ihtisaslaştırılan yatılı sosyal hizmet kuruluşlarını ifade etmektedir (m. 3).

5395 Sayılı Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK), korunma ihtiyacı olan veya suça sürüklenen çocukların korunmasına, haklarının ve esenliklerinin güvence altına alınmasına ilişkin usul ve esasları düzenlemek amacıyla oluşturulmuştur ve çocuk mahkemelerinin kuruluş, görev ve yetkilerine ilişkin hükümleri kapsamaktadır (md. 1,2). Kanunda çocuğun haklarının korunmasındaki temel ilkeler:

...çocuğun yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının güvence altına alınması, çocuğun yarar ve esenliğinin gözetilmesi, çocuğun ve ailesinin herhangi bir nedenle ayrımcılığa uğramaması, bilgilendirilerek karar sürecine katılması, diğer kurumlarla ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içinde çalışılması, insan haklarına dayalı, adil, etkili ve hızlı bir usul izlenmesi, soruşturma ve kovuşturma sürecinde çocuğa durumuna özel bir özen gösterilmesi, kararların alınmasında ve uygulanmasında çocuğun yaşının ve gelişiminin dikkate alınarak eğitiminin, kişiliğinin ve toplumsal sorumluluğunun geliştirilmesinin desteklenmesi ve çocuğun özgürlüğünü kısıtlayıcı önlemlere en son çare olarak başvurulması, tedbir kararı verirken kurum bakımının son çare olarak düşünülmesi, kurumlarda yetişkinlerden ayrı tutulması, çocuklarla ilgili işlemlerde kimlik bilgilerinin ve diğer bilgilerinin gizliliğine önem verilmesi olarak sıralanabilir (m.4).

Bu temel ilkeler çocuklarla ilgili tüm yasal ve yönetsel işlemlerde gözetilmesi ve uyulması

gereken ilkelerdir. Yasaya göre çocuklar için alınan koruyucu ve destekleyici tedbirler danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma tedbirleri olarak sayılabilir:

“Danışmanlık tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu olan kimselere çocuk yetiştirme konusunda; çocuklara da eğitim ve gelişimleri ile ilgili sorunlarının çözümünde yol göstermeyi içerir.

Eğitim tedbiri, çocuğun bir eğitim kurumuna gündüzlü veya yatılı olarak devamına; iş ve meslek edinmesi amacıyla bir meslek veya sanat edinme kursuna gitmesine veya meslek sahibi bir ustanın yanına yahut kamuya ya da özel sektöre ait işyerlerine yerleştirilmesini içermektedir.

Bakım tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu olan kimsenin herhangi bir nedenle görevini yerine getirememesi hâlinde, çocuğun resmî veya özel bakım yurdu ya da koruyucu aile hizmetlerinden yararlandırılması veya bu kurumlara yerleştirilmesini içermektedir.

Sağlık tedbiri, çocuğun fiziksel ve ruhsal sağlığının korunması ve tedavisi için gerekli geçici veya sürekli tıbbî bakım ve rehabilitasyonuna, bağımlılık yapan maddeleri kullananların tedavilerinin yapılmasını içermektedir.

Barınma tedbiri ise, barınma yeri olmayan çocuklu kimselere veya hayatı tehlikede olan hamile kadınlara uygun barınma yeri sağlamaktır. Bu kişilerin kimlik bilgileri ve adresleri talepleri halinde gizli tutulur” (md. 5).

6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, büyük ölçüde İstanbul Sözleşmesine (2011) dayanılarak hazırlanmış (md. 2), 8 Mart 2012'de kabul edilmiş, 20 Mart 2012'de yürürlüğe girmiştir. Kanunun amacı şiddet gören ya da bu yönde bir tehdit altında bulunan kadın, çocuk, aile bireyi ve tek taraflı ısrarlı takip mağdurlarının korunması ve bu kişileri hedef alan şiddetin önlenmesi için alınacak önlemleri düzenlemektir. Kanun fiziksel şiddetin yanı sıra, ekonomik, psikolojik, cinsel şiddet gibi farklı şiddet türlerini de kapsamaktadır. 6284 sayılı kanuna göre, şiddet mağdurları ve şiddet uygulayanlar hakkında hâkim, kolluk görevlileri ve mülkî amirler tarafından, istem üzerine veya resen verilecek tedbir kararları yer almaktadır. Kanunda bu tedbir kararları koruyucu ve önleyici tedbir kararları olarak ayrı ayrı açıklanmıştır.

“Mülki idareler tarafından şiddete uğrayan veya uğrama tehlikesi bulunan kişilere ve yanındaki çocuklarına barınma yeri, geçici maddi yardım, psikolojik, mesleki, hukuki ve

sosyal bakımdan rehberlik ve danışmanlık hizmeti ve kreş imkanının sağlanması tedbirleri sayılabilir (md. 3). Hakim tarafından verilebilecek koruyucu tedbir kararları işyerinin değiştirilmesi, müşterek yerleşim yerinden farklı bir yerleşim yeri belirlenmesi, talep ve koşulları sağlama halinde tapuya aile konutu şerhi konulması, gerekli koşullar sağlandığında hayati risk söz konusu olursa tanık koruma programı hükümlerine göre kimlik ve diğer bilgilerinin değiştirilmesinin sağlanması sayılabilir” (md. 4).

Hakim tarafından verilebilecek önleyici tedbir kararları ise özetle, şiddet uygulayanın konuttan uzaklaştırılması, çocuklarına yaklaşmaması ve eğer varsa kişisel ilişki kurulmasının refakatçi eşliğinde yaptırılması, silah taşımamasının engellenmesi, alkol ve madde bağımlılığı söz konusu ise korunan kişinin yakınında kullanılmasının engellenmesi ve bir sağlık kuruluşunda tedavi ettirilmesinin sağlanması gibi. Bu Kanunda belirtilen tedbirlerle birlikte hâkim, 3/7/2005 tarihli ve 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanununda yer alan koruyucu ve destekleyici tedbirler ile 4721 sayılı Kanun hükümlerine göre velayet, kayyım, nafaka ve kişisel ilişki kurulması hususlarında karar vermeye yetkilidir. Şiddet uygulayan, aynı zamanda ailenin geçimini sağlayan yahut katkıda bulunan kişi ise 4721 sayılı Kanun hükümlerine göre nafakaya hükmedilmemiş olması kaydıyla hâkim, şiddet mağdurunun yaşam düzeyini göz önünde bulundurarak talep edilmese dahi tedbir nafakasına hükmedebilir (md. 5). 6284 Sayılı kanun, ailenin korunması ve özellikle aile içi şiddet koşullarında çocukların da zarar görmesi nedeniyle tüm koruma ve önleme tedbirlerinde sadece kadını değil beraberindeki çocukları da korumayı hedeflemektedir. Özellikle çocukları sokakta yaşamaya iten sebepler kısmında da incelendiği gibi, aile ortamındaki şiddet, istismar, yoksulluk, anne-babanın alkol ve madde bağımlılığı gibi etkenler çocukların aile ortamından geçişi ya da sürekli olarak uzaklaşmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla aile ortamından kaynaklanan sorunların azalması, çocukların ve kadınların aile ortamında huzurlu biçimde yaşamasının sağlanması, topluma üretken bireyler olarak katılmalarının desteklenmesi ve sağlıklı aile ilişkilerinin kurulmasının özendirilmesi ve

kamu gücü tarafından bu tür yasal önlemler alınması, sokakta yaşayan çocukların sayıca azaltılması için önleyici mekanizmalar olarak düşünülebilir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Sokakta yaşayan çocuklar konusunun çocuk hakları bağlamında ele alındığı bu çalışmada, öncelikle “sokak çocuğu” kavramının çatı bir kavram olarak ele alındığına dikkat çekmek yerinde olacaktır. Sokakta yaşayan ve çalışan çocukların aileleri ile bağlarını sürdürmelerine, sokakta geçirilen zamana ve sokakla kurdukları bağlarla göre farklı biçimlerde kategorilere ayrılabilceği açıktır (Ennew, 2000; Moura, 2002; UNICEF, 1998). Bu sınıflandırılmaların yapılması, bu koşullara göre her bir gruba giren çocukların kendi koşullarına özgü önlemler ve destekleyici mekanizmalar üretilmesi gereği açısından önemlidir.

Başka bir saptama da sokakta yaşayan çocukların çok farklı adlandırmalarla farklı sorun grupları ile bağlantılı olarak incelenmesidir. Örneğin sokakta yaşayan çocukların aynı zamanda sokakta çalışıyor olmaları, çocuk işçiliği sorunuyla yakından bağlantılıdır. Dolayısıyla erken yaşta kötü çalışma koşullarında çalıştırılan çocukların araştırıldığı çalışmalar da sokakta yaşayan çocuklar sorunu ile bağlantılıdır. Bunun dışında sokakta yaşayan çocukların her türlü riske açık olmaları, erken yaşta suça sürüklenmelerine, şiddet ve istismara uğramalarına da zemin hazırlamaktadır. Bu nedenle gerek suçun faili olarak suça sürüklenen çocuklar başlığı altında; gerekse suçun mağduru olarak fiziksel, duygusal, ekonomik ve cinsel şiddete ve istismara uğramaları bağlamında ele alınan araştırmaların ve çalışmaların konusu sokakta yaşayan çocuklarla bağlantılı olarak ele alınabilmektedir. Dolayısıyla sokakta yaşayan çocuklara ilişkin yapılan çalışmalar oldukça karmaşık ve çok boyutlu olarak ele alınarak incelenmelidir.

Sokakta yaşayan çocukların hukuki açıdan değerlendirildiği ve çocuk hakları

bağlamında ele alındığı bu çalışmada, uluslararası mevzuat ve Türkiye'deki iç hukuk düzenlemeleri incelenmiştir. Uluslararası düzlemde Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin tüm ilkeleri tüm çocuklarla ilgili olmakla birlikte özel olarak 32. maddesi çocuk işçiliği, 33. maddesi çocukların madde bağımlılığından korunması ve 34. maddesi çocukların her türlü ihmal ve istismardan korunması bağlamında sokak çocukları açısından özel olarak anlam taşımaktadır denilebilir. Bunun dışında taraf devletlerin almaları gereken önlemler ve bu önlemlerin alınmasında ülkeler arası işbirliğinin sağlanmasına da vurgu yapılmıştır. Ancak sokak çocuklarına ilişkin BM tarafından ilk kapsamlı karar 1992 yılında alınmıştır. Hükümetleri, sokak çocuklarının sorunlarıyla mücadele etmek için aktif olarak kapsamlı çözümler aramaya devam etmeye ve onların topluma tam katılımlarını yeniden tesis etmek ve diğerlerinin yanı sıra yeterli beslenme, barınma, sağlık bakımı ve eğitim sağlamak için önlemler almaya çağırmıştır (BM, A/47/678/Add.2, 22 Şubat, 1993). Bu kararlar sokak çocuklarına ilişkin güvenlik, sağlık hizmeti, danışmanlık, eğitim, mesleki eğitim, hukuki yardım ve diğer sosyal hizmetleri sağlamaya yönelik programları olan barınma evleri aracılığıyla yardım etmeye yönelik girişimler ortaya çıkmıştır. Sonraki dönemlerde özellikle sivil toplum örgütlerinin sokak çocuklarına ilişkin çeşitli projelendirilmiş yardım hizmetleri ve devlet kurumlarıyla işbirlikleri artmıştır. 2001 yılında BM Ekonomik ve Sosyal Konseye Sokak Çocukları Konsorsiyumu tarafından sunulan raporda özetle şu sorunlara dikkat çekilerek bazı tespitlerde bulunulmuştur: Raporda öncelikle sokakta yaşayan çocukların durumu suçla itilme riskleri yüksek grupta olmaları nedeniyle çocuk adalet sistemi üzerindeki düzenlemeler bağlamında ele alınmıştır. Çocuk Hakları Komitesi (ÇHK) 2017 tarihli Sokakta yaşayan çocuklara ilişkin 21 No'lu Genel Yorumunda, sokakta yaşayan çocuklara yönelik strateji ve girişimlerde çocuk hakları yaklaşımını uygulama konusunda devletlerin yükümlülükleri

açıklığa kavuşturulmuştur. Sokakta yaşayan çocuklara ilişkin 21 No'lu Genel Yorumda çocuk hakları yaklaşımını temel alan bütünsel uzun vadeli stratejiler, çocuk hakları yaklaşımı ve ulusal stratejiler olarak ele alınarak açıklanmıştır.

Türkiye’de evsiz ve korunmaya muhtaç çocuklara ilişkin faaliyetlerden uzun yıllar boyunca Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) sorumlu olmuştur. 2011 yılında Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı’nın kurulması ile birlikte Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu’nun görevleri, sorumlulukları ve yetkileri bu Bakanlığa devredilmiştir. 2021 yılı itibariyle Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı oluşturulmuştur. Hâlihazırda Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü, günümüzde Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bünyesinde görevlerine devam etmektedir. Türkiye, uluslararası anlaşmalardan doğan yükümlülükler bağlamında BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye taraf ülke olması nedeniyle kendi iç hukuk sisteminde bu düzenlemeleri yapmaktan sorumludur. Sokakta yaşayan çocuklara ilişkin iç hukuk bağlamında yapılan değerlendirmede Türkiye’de yasalarda sokakta yaşayan çocuklara ilişkin düzenlemeler incelendiğinde dağınık bir mevzuat söz konusudur. Pek çok mevzuatta (anayasa, yasalar, kanun hükmünde kararnameler, yönetmelikler, yönerge ve genelgeler gibi) aileyi, çocukların bakım, eğitim, sağlık ve korunmasını içeren çok sayıda düzenleme bulunmaktadır. Mevzuatın dağınıklığı ve sık değişmesi takibini de güçleştirmektedir. Anayasada yer aldığı gibi tüm yasalarda aileyi, çocukları ve toplumun öncelikle korunması gereken kesimleri olarak çocukları ilgilendiren çeşitli hükümler bulunmakta ve kurumların birbiri ile işbirliği içinde çalışmaları emredilmektedir. Ancak yine de Çocuk Koruma Kanunu, Sosyal Hizmetler Kanunu, Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun gibi kanunlardaki bazı temel düzenlemeler, doğrudan sokakta yaşayan çocuklara ilişkin önlemleri içermektedir.

Research and Publication Ethics

In this study, all rules specified in the "Directive on Scientific Research and Publication Ethics of Higher Education Institutions" were followed. None of the actions specified under the second section of the Directive, "Actions Contrary to Scientific Research and Publication Ethics", have been carried out.)

Disclosure Statements

1. Contribution rate statement of researchers: First Author 60%, Second Author 40%
2. No potential conflict of interest was reported by the authors.

Kaynakça

Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun (2012). *Resmi Gazete*.

Yayın Tarihi: 20/3/2012 Sayısı: 28239. Numarası: 6284.

Aktan, C. C.; Özkıvrak Ö. (2008), *Sosyal refah devleti*. İstanbul: Okutan Yayınları

Akyüz, E. (2016). *Çocuk hukuku, çocukların hakları ve korunması*, Genişletilmiş 5. Baskı.

Ankara: Pegem Akademi,

Barış, İ. (2011). Sokakta yaşayan çocuklar ve aileleri: İstanbul örneği. *Sosyoloji*

Konferansları. 39, 93-100.

Benítez, S.T. (2007). *State of the world's street children: violence*. London: Consortium for Street Children. Plymouth.

Burr, R., (2006) *Vietnam's children in a changing world*. Rutgers University Press.

Consortium for Street Children (2023) *Ensuring decision makers have the right information to make plans benefiting street children*. <https://www.streetchildren.org/our-work/research/>

Council of Europe Street Children: *Co-ordinated research programme in the social field*.

(1994). Council of Europe Pres, Strasburg.

Çocuk Koruma Kanunu (2005). *Resmi Gazete*. Yayımlanma Tarihi: 15.7.2005. Sayısı: 25876.

Numarası: 5395.

Ennew, J., (2000). Why the convention is not about street children in Fottrell, D. (Ed.)

Revisiting children's rights: 10 years of the UN convention on the rights of the child.

The Hague: Kluwer Law International.

Evans, R., (2006) Negotiating social identities: The influence of gender, age and ethnicity on young people's street careers' in Tanzania. *Children's Geographies*, 4(1), 109.

Fantahun, T.; Taa, B. (2022). Children of the street: The cause and consequence of their social exclusion in Gondar city, north west Ethiopia. *Cogent Social Sciences*. 8: 2068268 <https://doi.org/10.1080/23311886.2022.2068268>

Konanç E. (1992), *Korunmaya muhtaç kent çocukları*, İstanbul: Friedrich Ebert Vakfı Yayınları.

Merriam, S. B. (2009). *Qualitative research a guide to design and implementation*. S. Turan (Çev.), Nobel Yayınevi.

Moura, S., (2002). The social construction of street children: Configuration and implications. *British Journal of Social Work*, 32, 353-367.

Patton, M. (2001). *Qualitative research & evaluation methods*, Sage Publications. Sage Publishing.

Roux, J.; Smith, C.S. (1998). Causes and characteristics of the street child phenomenon: A global perspective. *Journal Adolescence*. 12 (131), 683-688.

Street Child's Safeguarding and Child Protection (2022). *Street child annual report 2021-2022*. Street child and financial statements for the year ended 31 March 2022.

- Registered Charity no: 1128536. Registered Company no: 06749574 (England and Wales) <https://a.storyblok.com/f/138292/x/5c2490b51f/annual-report-21-22-1.pdf>
- Sosyal Hizmetler Kanunu (1983). *Resmi Gazete*. Yayımlı Tarihi:24.5.1983. Sayısı: 18059. Numarası: 2828. from <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.2828.pdf>
- Tavşancıl, E.; Arslan, A. E. (2001). *Sözel ve yazılı materyaller için içerik analizi ve uygulama örnekleri*. İstanbul: Epilison Yayıncılık.
- Theirworld (2023). *Street children: A summary of the global issue of street children and homeless children*. <https://theirworld.org/resources/street-children/>
- Türkiye İstatistik Kurumu TÜİK (2022). İstatistiklerle çocuk: Statistics on child 2021. Yayın N4652. https://www.tuik.gov.tr/media/announcements/istatistiklerle_cocuk_2021.pdf
- Uğurlu, Z.; Gülsen, I. (2014). Çocuk hakları ve hukuki bağlamda çocuğun ihmal ve istismardan korunması. *Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(1): 1-24.
- United Nations Committee on the Rights of the Child (2017). *General comment No. 21 on children in street situations*. Consortium For Street Children. <https://www.streetchildren.org/resources/general-comment-no-21-2017-on-children-in-street-situations/>
- United Nations Economic and Social Council (2001). *Concerns violence and abuses committed against street children*. Consortium for Street Children (London) E/CN.4/2001/NGO/188 <https://digitallibrary.un.org/record/437375?ln=en>
- United Nations General Assembly (47th sess. : 1992-1993). *The plight of street childre : resolution / adopted by the General Assembly. A/RES/47/126* <https://digitallibrary.un.org/record/158450#record-files-collapse-header>
- UNICEF. (1998). *Çocuk haklarına dair sözleşme uygulama el kitabı*.

Yay, S. (2014). Tarihsel süreçte Türkiye’de sosyal devlet. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*.

3(9) Kış, 147-161.

YADER: Yetiştirme Yurtlarından Ayrılanları Koruma, Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği

(2023). *Çocuk Esirgeme Kurumu*. <https://www.yader.org.tr/cek/>

Yetim Vakfı (2023). *Sokak çocukları raporu*. (Hazırlayanlar: Ayşenur Kork, Hale Bsre

Yaşa, Mervenur Gündoğdu). İstanbul, Nisan 2023

<https://yetimvakfi.org.tr/rsm/images/yetim-vakfi-sokak-cocuklari-raporu-2023.pdf>

Yıldırım, A.; şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin.

Yılmaz, D. (2018). İdare hukuku perspektifinden sokak çocukları. *Ankara Barosu Dergisi*, 4,

76-144.